

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Aleš Balšánek

Fašistické hnutí v Československu
ve dvacátých a třicátých letech 20. století

The fascist movement in Czechoslovakia during
the twenties and thirties of the 20th century

Vedoucí bakalářské práce:

Praha 2012

PhDr. Mgr. Michal Pehr, Ph.D.

Na tomto místě chci poděkovat především vedoucímu mé bakalářské práce, PhDr. Mgr. Michalu Pehrovi, Ph.D., za cenné podněty, připomínky, rady a inspiraci.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím uvedené literatury a zdrojů.

V Praze dne 3. 7. 2012

Aleš Balšánek

Anotace

Tato bakalářská práce postihuje fašistické hnutí v Československu v meziválečném období. Hlavní důraz se klade na organizační a programovou roztříštěnost Národní obce fašistické a jejích předchůdců. V textu nalezneme i další organizace určitým způsobem s fašismem spjatých, přičemž je sledován jejich vývoj a aktivity. Relativně velký prostor je také věnován vůdčí osobnosti fašismu v první republice, kterou byl gen. Radola Gajda i dalším zejména politickým osobnostem, které zasáhly do vývoje čs. fašismu.

Cílem bakalářské práce je nalézt příčiny neúspěchu českých fašistů, které vycházely od nich samotných.

Klíčová slova

Československo, Gajda, fašismus, Masaryk, nacionalismus, Národní obec fašistická, programová a organizační roztříštěnost, předchůdci Národní obce fašistické

Annotation

This thesis describes the fascist movement in Czechoslovakia in the interwar period. The main emphasis is on organizational and program fragmentation of Národní obec fašistická and its predecessors. In the text we can find other organizations connected with the fascism and their development and activities are explored. Gen. Radola Gajda as the main person of fascist movement is described and other important persons are mentioned too.

The objective of this text is finding the reasons of the failure of Czech fascists. These reasons can be found at the fascists themselves.

Key words

Czechoslovakia, Gajda, fascism, Masaryk, nationalism, Národní obec fašistická, program and organizations fragmentation, predecessors of Národní obec fašistická

Rozsah textu práce: 115 015 znaků vč. mezer

Obsah:

Poděkování

Čestné prohlášení

Anotace a klíčová slova (annotation and key words)

1. Úvod.....	7
2. Co je to fašismus a kde se vzal?.....	11
3. Původ vzniku nacionalistických nálad a okolnosti formování prvních fašistických záblesků v Československu.....	15
4. Přední spolky a organizace českých fašistů – důležité mezníky.....	18
4.1 Předchůdci NOF.....	18
4.1.1 Národní hnutí.....	18
4.1.2 Červenobílí.....	20
4.1.3 Českoslovenští fašisté.....	22
4.2 Národní obec fašistická a její proměny aneb kořeny předurčují.....	24
4.2.1 Oficiální ustavení NOF v roce 1926 a další přidružené „podřízené“ organizace.....	25
4.2.2 Ideová a programová východiska NOF.....	27
4.2.3 NOF jako nadstranické hnutí či politická strana?.....	30
4.2.4 Pokusy o sjednocení některých subjektů z pravé části politického spektra pohledem NOF.....	31
5. Radola Gajda.....	36
5.1 Gajdova činnost před a za 1. světové války.....	36
5.2 Působení v prvních letech samostatného Československa.....	39
5.3 Gajda – vůdce českých fašistů.....	45

6. Akce českých fašistů namířené proti demokratickému zřízení.....	48
6.1 „Sázavská aféra"	48
6.2 „Židenický puč“	50
7. Shrnutí a závěr.....	55
8. Seznam literatury.....	57
9. Dobový tisk.....	59
10. Archivní prameny.....	60

1. Úvod

Píší se dvacátá, třicátá léta dvacátého století a Evropa se znovu do značné míry otřásá ve svých politických a společenských základech. Opět se začíná měnit politické ovzduší, přičemž v tomto období můžeme pozorovat výrazné změny ve společenském zřízení celých států. Ony změny způsoboval nastupující fenomén fašismu, který sice v různých státech má své velice specifické znaky a charakteristiky, avšak celkově se pro něj používá tohoto souborného označení.

O období předválečného Československa, o jeho osobnostech, organizacích, politických stranách apod., bylo již sepsáno velké množství knih, odborných prací, článků a jiných publikací, avšak téma českého fašismu ve svém zpracování dosti pokulhává. I v tehdejší Československu existovalo ono hnutí, které se postupně prosazovalo v nezanedbatelné části Evropy, a ačkoliv se čeští fašisté neprosadili a neměli takový vliv na chod a řízení státu jako některá jim podobná hnutí v jiných zemích, tak dnešní stav věcí co se týče deskripce, rozboru a zpracování českého fašismu je poměrně neuspokojující a zájem o tuto problematiku u odborných pracovníků se stále pohybuje spíše v rovině okrajové či periferní. V případě, že se najdou lidé, kteří se dané problematice věnují z hlubší perspektivy, jedná se zpravidla pouze o úzké skupinky nadšenců. Také z tohoto důvodu se chci ve své práci zabírat tímto fenoménem, těmito lidmi, kteří žili, působili a zanechávali stopy na území naší tehdejší vlasti.

Ve své bakalářské práci budu zkoumat ideologické a především strukturální kořeny samotného hnutí. Poodhalím i určité zákulisní praktiky a osobní motivace významných lidí, kteří více či méně důležitým způsobem zasáhli do vývoje českého fašismu. To vše budu zkoumat z pohledu Národní obce fašistické jako hlavního představitele českého fašismu, přičemž objasním formování a předchůdce NOF, dále její samotnou činnost a také se budu zabývat pokusy českých fašistů o převzetí moci ve státě. Relativně velký prostor, samozřejmě v rámci možností, které mi poskytují mantinely bakalářské práce, věnuji jistě nejznámějšímu představiteli NOF a českého fašismu vůbec, gen. R. Gajdovi. Z mého pohledu je to velmi důležitá a zároveň kontroverzní osoba, přičemž zde záměrně zatím neuvádím nějaké další hodnotící soudy. Tento český legionář a sporný hrdina z východní

fronty 1. světové války měl na osud českého fašistického hnutí v 1. republice zásadní vliv. Postava R. Gajdy byla právě jedním z těch zásadních důvodů, proč jsem se rozhodl ve své práci zabírat tímto tématem.

S výše zmíněným souvisí minimálně dva následující okruhy otázek, které chci v průběhu psaní bakalářské práce objasnit a přiblížit. Za první okruh, který je dle mého názoru zásadní, považuji ony kořeny jak organizační, tak také osobnostní, ze kterých a v rámci kterých se český fašismus rozvíjel a odehrával. Na mysli mám samozřejmě NOF a jejího vůdce, ale také další organizace se svými představiteli. Druhou otázkou, která s tou první bezprostředně souvisí, a na kterou chci nalézt odpovědi a vysvětlení, jsou důvody proč čeští fašisté nebyli schopni nějakým výraznějším způsobem zasáhnout do dění a do politického života v Československu. Jaké byly ony příčiny a důvody toho, že se nedokázali prosadit stejným způsobem a stejnou měrou, jako se tomu dělo v mnoha sousedských zemích i v některých dalších státech Evropy. Tato bakalářská práce si neklade za cíl kompletně popsat fašistické hnutí v meziválečném Československu ani detailní deskripci Národní obce fašistické. Své bádání po příčinách nezdaru z pohledu NOF omezím pro potřeby své práce pouze na ty, které vycházely právě od fašistů samotných. Osvětlím období téměř od počátku 1. republiky až po parlamentní volby roku 1935, neboť po těchto volbách stojí Národní obec fašistická snad ještě více na okraji československé politiky a její již dříve mizivý vliv se v těchto volbách pouze potvrdil (Pasák 1999: 154). Proč tomu tak bylo, je právě základní otázkou mé bakalářské práce. Nyní vyvstává také nutnost formulace následujících hypotéz:

První hypotéza:

Národní obec fašistická byla zmítána nejednotností názorovou i organizační, přičemž tato roztříštěnost je patrná již v samotných předchůdcích a počátcích NOF, která vznikla na základech relativně velmi nesourodého hnutí v polovině dvacátých let dvacátého století. Roztříštěnost je právě tou charakteristickou vlastností pro fašistické hnutí v Československu a Národní obec fašistická svými vlastními kroky spěchala do politické bezvýznamnosti bez nějaké výraznější masové podpory obyvatelstva.

Druhá hypotéza:

Kontroverzní osoba vůdce gen. R. Gajdy se měla stát stmelujícím prvkem, který zajistí pro NOF pevné zakotvení na politickém nebi tehdejšího Československa a časem přinese i vítězství fašismu v 1. republice.

Třetí hypotéza:

Odradem naivity i dosti chaotických poměrů v rámci fašistického hnutí byly pokusy o převzetí moci ve státě násilnou formou. Alespoň jeden z těchto pokusů měl dle jeho aktérů strhnout masovou část populace na stranu NOF a postavit obyvatele do boje proti soudobé vládě a politickému zřízení. Nejenom, že se tyto plány nepodařilo naplnit, ale účinek na samotné hnutí to mělo spíše opačný a tudíž negativní.

Na začátku své práce identifikuji v krátkosti fašismus jako pojem a zaměřím se především na fašistické hnutí v Itálii, jelikož „...vznik českého fašismu byl spjat s mezinárodně politickými změnami bezprostředně po první světové válce, především však s fašistickým uchopením moci v Itálii a politikou italského fašismu vůbec...“ (Pasák 1985: 7). Další kapitoly se již zaobírají fašistickým hnutím v Československu. Popíši nálady ve společnosti, které vedly k vytvoření prvních nacionalisticky laděných subjektů. Přiblížím založení, fungování a počínání samotných českých fašistických organizací, především tedy NOF, dále se budu věnovat i několika dalším nacionalisticky i fašisticky laděným skupinám, které zde buď působily ještě před oficiálním ustavením NOF nebo poté výraznějším způsobem ovlivnily její počínání a samotnou existenci. Jak jsem již uvedl výše, značný prostor také věnuji gen. R. Gajdovi. Zaměřím se na jeho působení jak před veřejným vystoupením v čele Národní obce fašistické, neboť budu chtít alespoň z části popsat okolnosti, které jeho osobu formovaly, tak i na jeho následnou činnost v pozici vůdce českých fašistů. Poslední kapitolu pak věnuji marným pokusům o různé protidemokratické akce včetně pokusu o samotný převrat nebo spíše puč, kterým někteří fašisté chtěli svrhnout stávající politické zřízení. Toto vše koresponduje se snahou o zodpovězení výše formulovaných otázek a hypotéz.

Při studování, zkoumání a tudíž samozřejmě také zpracování materiálů k nastíněnému tématu mé práce jsem zvolil empiricko-analytický přístup, jenž mi pomohl při dosažení základního cíle mého bádání.

„...Fašismus je anonymní společnost nespokojených a odmítnutých s neomezeným ručením k výrobě politických báchorek a raubířských historek, má ovšem v sobě alespoň trochu idealismu u těch, kteří se dávají ošálit zdánlivým bojem proti korupci. Fašismus je potud vážným problémem, pokud znamená těžký úpadek národního liberalismu. Fašismus je měřítkem politické dezorientace buržoazie...“ (Fejlek a kol. 1994: 161).

Tomáš G. Masaryk, 1926

2. Co je to fašismus a kde se vzal ?

Hned v úvodu této kapitoly bych chtěl osvětlit základní pochybení, kterého se dnes obecně často dopouštíme. Pod pojem fašismus totiž zahrnujeme jak italský fašismus, tak ale i německý národní socialismus. Je sice pravdou, že můžeme do určité míry nalézt shodu, ovšem zahrnovat nacismus do jedné skupiny s italským fašismem celkově pod pojem fašismus je nesprávné, jelikož si oba směry byly sice částečně podobné, ovšem ne zcela identické (Pejčoch 2011: 13). Důvodem proč se často dopouštíme takto milného označení je dle mého názoru spojitost s 2. světovou válkou. Je sice pravdou, že někteří badatelé¹ zařazují obě hnutí pod jeden celkový pojem fašismus, přičemž nacismus je jenom radikálnější podobou fašismu, kde v popředí jsou rasové zájmy a motivy, avšak toto se mi jeví jako minimálně nepraktické při zkoumání zmíněné problematiky. Velice dobře linii či spojitost mezi italským fašismem a německým nacismem vysvětluje N. O'Sullivan, který ve svém díle píše o tom, že pro nacismus je „...*stát pouze nádobou a rasa obsahem. A nádoba má smysl pouze tehdy, udrží-li a ochrání-li obsah...*“ (O'Sullivan 2002: 169), ale pro fašismus v Itálii to „...*není národ, co určuje existenci státu, ale národ je spíš tvořen státem...*“ (O'Sullivan 2002: 169). Nebudu se již dále více rozepisovat o různých odlišnostech v charakteristických vlastnostech italského fašismu a německého nacismu, neboť toto není hlavní náplní mé práce. Jen pro ilustraci ještě zmíním poměrně zásadní rozdíl ve vztahu fašistické, resp. nacistické strany a státu jako takového. V případě Národně-fašistické strany se jednalo o podřízení strany státu, ale v případě nacistů v Německu to bylo spíše naopak, jelikož lze tvrdit, že v Německu NSDAP ovládla stát. Přinejmenším už kvůli svým silně protiněmeckým postojům tíhli čeští fašisté samozřejmě k fašismu italskému², a proto se budu v této kapitole alespoň v krátkosti zaobírat hnutím, které vzniklo po konci 1. světové války v Itálii a do jehož čela s v roce 1919 postavil Benito Mussolini. Od roku 1922 začalo fašistické hnutí postupem času čím dál více ovládat politiku i celkově život v této středomořské zemi, až ji nakonec přetvořilo v programově totalitární a expanzivní stát (Nakonečný 2006: 8). Za jeden z přelomových dnů pro

¹ Například J. Linz.

² Je však pravdou, že čeští fašisté měli ve svém programu také silně zastoupen antisemitismus, což je v tomto bodě částečně spojovalo také s národním socialismem v Německu.

fašistického hnutí v Itálii se považuje 23. březen 1919 a setkání v Miláně, kde se sešli převážně nacionalisté a v řadě případů veteráni z 1. světové války, aby si poslechli řeč, kterou k nim pronesl vydavatel nacionalisticky orientovaného listu Popolo d'Italia. Tím mužem byl Benito Mussolini, který vtiskl hnutí název Fasci d'Italiani di Combattimento³, což se stalo základem pro budoucí fašistickou stranu. Zde se objevuje poprvé slovo fašismus, přičemž italské slovo „fascio“ má původ v latinském slovu „fasces“, které označuje svazek prutů s vetknutou sekerou. Mezi další znaky fašistů patřilo charakteristické oblečení a hlavně ony známé černé košile. Mussolini byl obratný stratég, organizátor a také pragmatik, čehož dokázal náležitě využít. V tomto období můžeme v Itálii pozorovat značné sociální napětí s vnitropolitickou nestabilitou, navrch byla patrná všudypřítomná frustrace z nenaplněných velmocenských ambic⁴ po 1. světové válce. To vše nahrávalo italským fašistům. Mussolini napadal především pacifisty a socialisty, přičemž je zajímavé, že on sám byl po určitou dobu členem socialistické strany, ze které byl ovšem vyloučen. Tak jak se postupně objevovaly slabiny stávajícího demokratického politického zřízení v Itálii, rostl i počet samotných stoupenců fašistického hnutí. Pro ilustraci uvedu čísla. Ve volebním roce 1919⁵ měli fašisté 17 000 členů, v závěru roku 1921 se k fašistům hlásilo již zhruba 248 000 stoupenců z různých vrstev společnosti (Pasák 1999: 11). Za pouhé dva roky je to enormní růst, který se musel odrazit i ve volebních výsledcích. V roce 1919 kandidáti fašistů nezaznamenali žádný významnější úspěch, naopak v roce 1921 získali již 39 poslaneckých mandátů.⁶ Fašistické hnutí v Itálii požadovalo změnu společenského zřízení na autoritativní korporativní stát, v jehož čele by stál vůdce⁷ a společnost by měla nadtřídní charakter. Fašisté neuznávali společenské třídy, které považovali za marxistické pojmy a občané měli vytvářet spíše cechovně-stavovské

³ Svaz italských spolubojovníků.

⁴ Přestože Itálie stála na straně vítězných mocností 1. světové války, nebyly naplněny její ambice na územní zisky. To bylo jedním ze základních rozdílů mezi podmínkami pro italské fašisty a fašistické hnutí v Československu, které vzniklo v roce 1918 jako samostatný stát, a tudíž o nějakých výraznějších neukojených územních ambicích zde nebylo možné mluvit.

⁵ Tyto volby Mussolini považoval za svou osobní prohru.

⁶ Zde máme další příklad odlišnosti od českých fašistů, kteří nejenom co se týče volebních výsledků nebyli úspěšnější, ale i členská základna rostla jen pomalu a spíše často stagnovala. Celkově dynamika růstu a akceschopnost hnutí v Československu se nedá s Itálií vůbec srovnávat.

⁷ Mussolini si nechával říkat „duce“.

korporace. H. Arendtová píše, že „...*Mussoliniho interpretace korporativního státu byla pokusem překonat nechvalně známá národní nebezpečí v třídně ovládané společnosti nově integrovanou společenskou organizací...Fašistické hnutí, „strana nad stranami“, se zmocnilo státní mašinérie, protože tvrdilo, že reprezentuje zájem národa jako celku...“* (Arendtová 1996: 369). Právě onen fašistický korporativismus lze označit za oficiální doktrínu fašismu, přičemž ideovým vyjádřením byla Charta práce⁸, která měla nastolit politiku celospolečenského smíru. Co se týče vztahu k židovskému obyvatelstvu, jak již naznačuji výše, v Itálii byl odpor vůči Židům relativně slabý především v prvních letech a až v roce 1938 se v Itálii objevuje určitá podoba antisemitských rasových zákonů, ovšem tyto nikdy nebyly uplatňovány tak brutálně a tak intenzivně, jako tomu bylo v nacistickém Německu. V listopadu roku 1921 se fašistické hnutí přeměnilo na politickou stranu⁹ a vše vrcholil známým „pochodem na Řím“ v říjnu roku 1922. Fašisté obsadili hlavní město a Mussolini byl následně pověřen sestavením nové vlády, což znamenalo vítězství fašismu v Itálii. Mussolini se stal opravdovým vládcem Itálie. Byl vůdcem fašistické strany, předsedou vlády a také stál v čele Velké fašistické rady¹⁰. Jak je již patrné z dosavadního textu, mezi základní stavební kameny fašismu patřil vůdcovský princip¹¹. Fašismus v sobě obsahuje teze ve smyslu toho, že společnost se skládá z nejvyššího vůdce, který v rukou drží veškerou moc, je všemi uznávanou a nezpochybnitelnou autoritou a také z mas, které mají být vůdci poslušné a mají se nechat vůdcem vést. Vůdcovskému principu se podrobněji věnuje např. N. O’Sullivan, který píše, že „...*vůdcovský princip je v současnosti obvyklou složkou všech soudobých aktivistických režimů. Fašismus je však jedinou moderní ideologií, která otevřeně umístila kult vůdce do jádra svého učení. Základní a nejdůležitější funkcí vůdce je sloužit jako symbolické ztělesnění mýtu, který utváří historický osud svého lidu...“* (O’Sullivan 2002: 147). Další charakteristickou vlastností fašismu je expanzivní duch, který můžeme spatřovat v mýtu znovuoobnovení Itálie po vzoru římského impéria, což Mussolini často zdůrazňoval. Jako další významnější postavu italského fašismu v oblasti ideologie a vymezení zmíním ještě

⁸ Vyhlášena 21. dubna 1927 (Pasák 1999: 15).

⁹ Národní fašistická strana (Partito Nazionale Fascista).

¹⁰ Jednalo se o nově vytvořený orgán, který de facto převzal funkci parlamentu.

¹¹ Osoba vůdce (diktátora) ztělesňovala autoritu státu a byla nejvýše postaveným zdrojem práva i celkově života národa.

Giovanni Gentileho. Gentile fašismus označoval za idealistický, a že vyzdvihuje osobní morálku a připravenost nést oběti u každého jedince. Nepostradatelné jsou ve fašismu také duchovní hodnoty a náboženské cítění italského národa. Dalšími výraznějšími představiteli fašistické ideologie byli A. Rocco a G. Bottai.

Na konci této kapitoly ještě v krátkosti osvětlím názory a pohledy některých badatelů na onen fenomén fašismu. Je zajímavé, že badatelé mají často značně rozdílné pohledy a názory na pokusy o identifikaci fašismu, na jeho původ a obsah. Například E. Nolte tvrdí, že fašismus je pouze reakcí na hrozící marxistickou ideologii, jelikož „...*bez marxismu neexistuje žádný fašismus...Fašismus je antimarxismus, který usiluje o zničení protivníka prostřednictvím vytvoření radikálně protikladné a přece blízké ideologie...*“ (Nolte 1999: 56). Znamý sociolog T. Parsons již v roce 1942 přišel s myšlenkou, že se fašismus „...*vyvinul z vykořeněnosti a napětí vyvolaného nerovnoměrným hospodářským a společenským vývojem – šlo o zárodečnou podobu teorie kolize fašismu s moderností...*“ (Paxton 2007: 239). S. M. Lipset popsal fašismus jako vyjádření nelibosti nižší střední třídy, přičemž tvrdí že fašismus je „*extremismus středu*“ (Paxton 2007: 241). Existuje mnoho interpretací a mnoho pohledů na fenomén fašismu. Jen pro ilustraci jsem uvedl v krátkosti alespoň některé pohledy několika vědců. Tato kapitola měla za cíl pouze stručně přiblížit zrod a ideologické zázemí především fašismu italského, neboť právě na ten navazovali čeští fašisté a jim se budu věnovat v následujících kapitolách své bakalářské práce.

3. Původ vzniku nacionalistických nálad a okolnosti formování prvních fašistických záblesků v Československu

První náznaky existence určitých skupin či skupinek dříve či později hlásících se k českému fašistickému resp. tehdy spíše nacionalistickému hnutí, se začaly objevovat poměrně záhy po konci 1. světové války. Pověstných stmelujících prvků, které zadávaly vzniku nacionalistických nálad v určitých kruzích a části společnosti úrodnou půdu, bylo v té době relativně mnoho. Byla jimi mimo jiné velice znepokojující situace, která se zdála zřejmá téměř okamžitě po ustavení nové samostatné republiky. Tím nebezpečím bylo národnostní složení státu. Zde mám na mysli především nemalé a početné národnostní menšiny Němců¹² a Maďarů¹³, které dohromady tvořily téměř plnou jednu třetinu obyvatelstva a jejich protistátní nálady, někdy i aktivity, namířené proti mladému Československu, vyvolávaly neklid. Češi a Slováci tvořili jen zhruba 65% obyvatel republiky (Pasák 1999: 59). Dalším faktorem byl neutěšený stav hospodářských, ale i politických poměrů a nemalou roli hrála také obava z někdy až krajně levicových, bolševických či dokonce v tomto duchu revolučních nálad, které se občas projeví i reálně. Jako příklad mohu uvést krátkou existenci Slovenské republiky rad, která sice stejně tak jak rychle vznikla, tak také zanikla. Ovšem ani ne za měsíc se v Železné Rudě na Šumavě objevil další problém, to když se 1. střelecký prapor ruských legií rozhodl vzpourou nastolit diktaturu proletariátu. Podobných potíží, které musela vláda někdy dokonce řešit i vyhlášením stanného práva, se v prvních letech samostatného státu objevovalo relativně mnoho (Nakonečný 2006: 36,37). Během několika málo let od vzniku Československa se vytvořila řada nacionalisticky orientovaných hnutí, které ovšem měly relativně malý počet členů. Ti již tehdy zastávali poměrně radikální postoje. Dále zmíním ještě vyhraněný postoj vůči skupince politiků, kteří byli určitým způsobem spřízněni s Pražským hradem, resp. prezidentem T. G. Masarykem¹⁴. Zde jsem chtěl identifikovat některé spojující faktory v jinak roztržtém, někdy chaotickém a relativně velmi málo koordinovaném jednání konkrétních subjektů a aktérů.

¹² V roce 1921 žilo v ČSR 3 123 000 Němců, což bylo cca. 23% z celkové populace.

¹³ V roce 1921 žilo v ČSR 745 000 Maďarů, což bylo cca. 5,5 % z celkové populace.

¹⁴ Tzv. „skupina Hrad“ byla neoficiální skupina zformovaná v první republice kolem osoby T. G. Masaryka. Patřil sem dále mimo jiných třeba tehdejší ministr zahraničí E. Beneš.

Vznik českého fašismu je pak více či méně také spjat s tehdejší mezinárodně politickou situací, především pak s Mussoliniho uchopením moci v Itálii v říjnu roku 1922, kdy se následně začínají vytvářet různé typy fašistických skupin a hnutí ve státech Evropy v hojném počtu (Pasák 1999: 60).

Již v tomto roce se také u nás začínají objevovat určité tendence, které lze spatřovat ve stále sílícím českém nacionalismu. Pověstnou rozbuškou pro již zřejmý, ovšem omezený rozmach fašistického hnutí v Československu, je datum 5. ledna 1923 a atentát spáchaný mladým anarchistou Josefem Šoupalem na Aloise Rašína¹⁵, který pak následně zemřel dne 18. února 1923 na následky onoho atentátu (Pejčoch 2011: 27). Důvod, proč právě Alois Rašín, resp. atentát na jeho osobu spáchaný, se stal tím prvním impulzem a možná trochu také využitou záminkou k rozmachu prvorepublikového fašismu je zřejmý. Rašín byl jedním z „mužů 28. října“, kteří v tento den roku 1918 vyhlásili samostatný stát, ale především také proto, že on sám byl přesvědčením po celý svůj život velmi nacionalistického smýšlení a orientování. Mimo jiné jeho postoj především k politice T. G. Masaryka a E. Beneše byl od počátku velmi skeptický, ba do určité míry minimálně názorově velmi opoziční. Těmito svými názory byl Rašín prvním fašistům u nás samozřejmě relativně dosti sympatický, což ovšem neznamená, že by později, v případě že by atentát přežil nebo na něj nebyl vůbec spáchán, on sám s jistotou vstoupil do řad buď některého z předchůdců NOF, a nebo později do samotné ustavené Národní obce fašistické. Jisté ale je, že jeho násilná smrt dala určitý podnět a zanedlouho se začalo i v některých politických kruzích volat po „vládě silné ruky“ a vytvoření pevně řízeného centralizovaného státu. Objevovaly se sympatie k vítězství italského fašismu, Mussolinismus¹⁶ se měl stát zázračným lékem pro „churavou společnost“ a systém pluralitní parlamentní demokracie měl být odmítnut (Pasák 1999: 60). Antonín Klimek a Petr Hofman ony první krůčky a počátky na začátku dvacátých let charakterizují takto: *„Český fašismus se zmateně rodil od počátku 20. let. Nebyl zdaleka tak militantní jako v okolních státech, hlavně těch poražených, typických i jevem u nás neznámým: ozbrojenými, proti danému stavu štvoucími sdruženími bývalých důstojníků a vojáků.“* (Klimek, Hofman 1995: 53).

¹⁵ Alois Rašín byl první prvorepublikovým ministrem financí.

¹⁶ Jedná se o organizování společnosti do korporací řízených diktátorem (Pasák 1999: 60).

Již v počátcích samotného hnutí se nedařilo dostatečně podchytit a oslovit výraznější počet pevně ukotvených členů přímo spjatých s danou konkrétní skupinou či organizací. Důvodů a problémů bylo mnoho. Názorová nejednotnost a roztříštěnost, mlhavý myšlenkový či ideologický základ, relativně opakované střídání lidí na vedoucích místech, kteří chtěli často naplnit pouze své osobní ambice. To vše fašistickému hnutí v Československu v dobách jeho počátku i později samozřejmě nepřinášelo, ani přinášet nemohlo nějaký výraznější úspěch, růst a masovou podporu.

4. Přední spolky a organizace českých fašistů – důležité mezníky

4.1 Předchůdci NOF

Až do roku 1926, kdy se ustavila Národní obec fašistická, na našem území působilo několik menších i větších nacionálně nebo více či méně fašisticky orientovaných skupinek. Tyto skupiny se často spojovaly, prolínaly, aby za nedlouho se od sebe opět oddělily, což jistě nebylo znakem síly a odhodlanosti, ale spíše názorových odlišností především u lidí, kteří se řadili k vedení jednotlivých organizací. Za nejvýznamnější organizace první poloviny let dvacátých jsou všeobecně považovány tyto tři: Klub červenobílých, Národní hnutí a Českoslovenští fašisté. Jelikož byl český fašismus především ve svých počátcích doprovázen relativně silnými antisemitskými náladami, není proto zřejmě náhodou, že první krůčky a základy fašismu u nás se dají vystopovat do města Holešov, kde se ještě v průběhu 1. světové války odehrály dva protižidovské pogromy (Nakonečný 2006: 41). Říci o některé organizaci, která předcházela NOF, že byla právě tou první fašistickou organizací v Československu je velmi obtížné, a proto se budu v této kapitole zabírat zmíněnými třemi skupinami, které se obecně označují jako nejdůležitější předchůdci Národní obce fašistické.

4.1.1 Národní hnutí

Národní hnutí, které vzniklo v Praze v roce 1921, lze považovat skutečně za jednu z prvních fašistických organizací u nás. Fakticky ovšem svoji činnost započalo až na sklonku roku 1922, kdy se v časopise Národní demokracie objevila první zpráva o tom, že bylo vytvořeno ono Národní hnutí. „...stoupenci nosili nápadné odznaky: kolmý zlatý meč s písmenem „N“, což znamenalo národ. Za podklad byla vzata československá trikolora v kruhovém lipovém věnci. V svolání podepsaném Eduardem Rybou, Věnceslavem Bukovským a organizačním sekretářem Národního Hnutí Františkem Friedlem se uvádělo, že přes obnovu státu po třistaleté porobě statisíce našeho lidu znovu otročí Berlínu, Vídni a Moskvě!...Cizáctvo tu velí!...Nejsme stranou, jsme očištěným národním hnutím...“

(Pasák 1999: 65). Myslím, že toto velmi trefně vystihuje či shrnuje postoje Národního hnutí, které si za svůj vzor vzalo italský fašismus a ve svém programu vyzývalo k očistě úřadů a ozbrojených sil od „cizáků“, aby byl zajištěn klid a pořádek, což se odrazilo i v provolání Národního hnutí: „*Národe československý, obracíme se na tebe ve vážné době. Netřeba mnoho slov. Tvoje oči vidí, Tvoje uši slyší, a proto Tvé srdce se chvěje a Tvá duše trpí...Nejsme ve svém státě doma, jako je Francouz ve Francii, Ital v Itálii, Němec v Německu! Dokud mohou cizí i domácí rozvratníci útočiti na stát, na republiku a její představitele, dokud mohou cizí zaměstnavatelé vyhánět českého a slovenského dělníka z práce a bráti cizince, dokud nemůže československý občan dosíci české nebo slovenské odpovědi u státního nebo státoprávního úřadu, dokud může být českému úředníkovi spíláno v novinách, na schůzích, ba i v Národním shromáždění jen proto, že je příslušníkem národa československého...*“ (NA, f. PMV, k. 50, s. 24, Provolání Národe československý!). Dále prosazovalo například zrušení vázaných volebních listin či zamezení diktatury kterékoli strany nebo třídy (Pasák 1999: 66). Ovšem spíše než fašisté, alespoň do značné míry významu toho slova, byli členové Národního hnutí skupinkou českých nacionalistů, která byla více či méně závislá na národně demokratické straně v čele s Karlem Kramářem¹⁷, jehož názory a postoje se samozřejmě nemohly nepromítnout do postojů tohoto volného sdružení. V podobném duchu jako právě Kramář kladlo Národní hnutí důraz na slovanskou otázku a odmítalo uznání sovětské vlády v Rusku. Co se týče ideologie, ta se nesla ve znamení antisemitismu, antikomunismu, úzce vyhraněného nacionalismu a také zmíněného panslavismu, který jakožto fenomén toho času v Československu je možné mezi politiky jednoznačně spojit právě s Karlem Kramářem, který byl předsedou Národní demokracie. Sám Kramář se později o fašistickém hnutí vyjádřil ve smyslu, že ač se s ním plně neztotožňuje, tak „...*to není zase tak špatné hnutí...*“ (Klimek 2000: 368). Jako další příklad výroků K. Kramáře na adresu fašistů mohu uvést následující: „*Zaplať pánbůh, i když se to jmenuje fašismus...*“ (Kotlán 2009: 36). Ačkoliv si Národní hnutí vzalo za vzor fašismus italský, společných znaků bychom našli nemnoho. Samotný nacionalismus v pojetí Národního hnutí se od italského postoje značně odlišoval už ze své podstaty, neboť se jednalo o prosazování spíše obranných postojů, které měly zajistit vůbec samotné zachování a existenci nově vzniklého samostatného

¹⁷ Karel Kramář byl prvním Československým předsedou vlády. Ve své funkci setrval v období od 14. listopadu 1918 do 8. července 1919.

státu. Naopak ten italský se nesl v expanzivním duchu a snah o rozšíření územního i mocenského vlivu za stávající hranice Itálie. Tento základní rozdíl je pak možné vidět u téměř všech subjektů a skupin v prvorepublikovém Československu, které lze zařadit pod hlavičku nacionalistické či fašistické organizace té doby.

Národní hnutí bylo obecně podporováno spíše mladší generací často z řad národnědemokratické strany a velký vliv na rozmach Národního hnutí mezi především pravicově orientovanými studenty měl Viktor Dyk¹⁸, kterého lze označit za možná nejznámější postavu spjatou s tímto hnutím. Celkově ovšem nebyl charakter členstva zcela monolitický.¹⁹

Z celostátního hlediska byla členská základna značně nevyrovnaná a zřejmě největší podporu hnutí našlo v hlavním městě, a také proto byla jeho činnost značně geograficky omezená. Za vůdčí představitele Národního hnutí zde mohu jen pro zajímavost jmenovat třeba L. Procházku nebo L. Jeřábka.

Za pomyslnou tečku za samostatným fungováním Národního hnutí lze považovat říjen roku 1923, kdy se toto hnutí začíná čím dál více sblížovat s Červenobílými. Ačkoliv obě organizace ještě poměrně dlouhou dobu vystupovaly pod svými vlastními názvy, tak de facto relativně rychle navzájem splynuly, přičemž toto splynutí lze považovat za položení základů pro pozdější vznik Národní obce fašistické (Pejčoch 2011: 29).

4.1.2 Červenobílí

Psal se 8. listopad 1922 a na Právnické fakultě UK v Praze se objevil vylepený leták, který nesl název „Všem dobrým českým vlastencům“ a vyzýval k vytvoření národní organizace. Podepsaný byl „Červeno-bílí“, avšak dodnes není zcela jasné, kdo byl autorem této výzvy, která položila základ prvnímu setkání v hostinci v Mariánské ulici v Praze, kde se sešlo kolem padesáti budoucích členů, kteří zde 30. listopadu 1922 založili Klub červenobílých (Nakonečný 2006: 41). Za nedlouho bylo uveřejněno další veřejné prohlášení ve formě letáku, který však již měl na svědomí oficiálně založený Klub, resp. vedení Klubu červenobílých. V prohlášení se uvádělo: „*Národní český stát je v nebezpečí.*“

¹⁸ Viktor Dyk byl český básník, nacionalisticky orientovaný autor a také politik.

¹⁹ Mezi členy se řadilo také velké množství advokátů, živnostníků i někteří zástupci z řad inteligence.

Nezměrná troufalost našich německých spoluobčanů, veliká povolnost jistých kruhů vůči jich smělym požadavkům, vzbuzuje všeobecnou obavu všech dobrých Čechů, že stát náš nebude státem národním, nýbrž národnostním...“ (Říšská stráž, 10. 11. 1927). Právě na citovaném textu můžeme spatřovat silné protiněmecké postoje, které byly vtisknuty do programu českého fašismu téměř po celou dobu jeho existence v 1. republice.

Mezi nejviditelnější představitele Klubu červenobílých zde mohu zařadit národnědemokratického tajemníka Josefa Kučeru, který byl všeobecným organizátorem. Dalšími byli Zdeněk Zástěra, Jiří Branžovský, spisovatel Josef Holeček, senátor Matuš Dula²⁰ nebo František Mareš²¹.

Jak jsem již uvedl v dřívější kapitole, počátky nebo spíše první veřejná vystoupení českých fašistů můžeme sledovat v období bezprostředně po atentátu na Aloise Rašína. Ne jinak tomu bylo u Červenobílých, kteří se po atentátu také účastnili setkání v Praze na Václavském náměstí, kde nechyběli ani Národní demokraté.

Červenobílí byli relativně blízcí Národnímu hnutí, ovšem za ústřední ideologickou myšlenku zde považují určitý druh československého nacionalismu spojený s šovinismem. Jejich požadavky vycházely z téměř politické a sociální demagogie, přičemž se snažili ve svůj prospěch využít soudobou nespokojenost obyvatel s politikou tehdejších koaličních stran ve vládě. Tato organizace měla zhruba 1600 členů, avšak oproti Národnímu hnutí měli Červenobílí hůře propracovanou organizační strukturu (Krejča 2004: 14). Skupina byla v podstatě volnou odnoží Československé národní demokracie a tak i jejich hesla jako byly „nacionalismem k lidství“ nebo „ne socialism – ale láska k národu“, pocházela od čs. národních demokratů. Chyb ve svůj vlastní nepospěch se ovšem dopouštěli hned při svých začátcích. Jako příklad mohu uvést naivní víru a snahy o proniknutí do Československé obce legionářské a Československé obce sokolské, které ovšem dosti pevně stály za T. G. Masarykem a tudíž názory a myšlenky, které si sebou Červenobílí nesli, se nemohly setkat u těchto organizací s ohlasem (Gregorovič 1995: 19-20).

²⁰ Matuš Dula byl poslancem Revolučního národního shromáždění Republiky československé a později senátorem za Československou národní demokracii.

²¹ Po jistou dobu byl František Mareš rektorem Univerzity Karlovy v Praze.

4.1.3 Českoslovenští fašisté

Ačkoliv bylo několikero dalších skupinek, odnoží a různých organizací, které by také bylo možné označit za předchůdce českého fašismu či za jedny z prvních českých fašistů, tak poslední významnější skupinou, kterou se budu v rámci této kapitoly zabývat, jsou Českoslovenští fašisté. Ti se začali objevovat a utvářet přibližně ve stejné době jako předchozí dvě mnou zmiňované organizace, avšak na rozdíl od nich působili, a to především ve svých počátcích, zejména na území Moravy a své centrum měli v Holešově. V roce 1923 si také zvolili svého předsedu F. L. Stelziga a generálním tajemníkem byl Robert Mach, který vydával časopis *Hanácká republika*²², kolem kterého se Českoslovenští fašisté organizovali. Právě R. Mach byl vůdčí osobností v rámci organizace a on sám své působení ve dvacátých letech dvacátého století spojil hned s několika fašistickými skupinami (Habrmanová 1994: 202). Československým fašistům se podařilo navázat styky s fašisty v Itálii, ovšem jejich motivem bylo pouhé získání finanční podpory ze zahraničí, o čemž svědčí zápis z členské schůze ze dne 15. října 1925: „...byly navázány přímé styky s italskými fašisty a že jest se nadíti finanční podpory těchto...“ (NA, f. PMR, k. 272, Fašistické hnutí v ČSR. Čís. 12504/přes. V Brně dne 29. října 1925). Českoslovenští fašisté si poměrně dlouhou dobu zachovávali svou vlastní organizační strukturu. Ještě dokonce začátkem roku 1926 mají vlastní samostatné schůze a jako samostatná organizace přestali existovat v únoru 1926, kdy se stávají jedním z hlavních pilířů nové politické strany Národní obce fašistické (Pejčoch 2011: 40). Téma založení a ustavení NOF budu samozřejmě ještě podrobněji rozebírat v jedné z dalších kapitol své práce.

Nejen organizačně, ale i názorově zřejmá roztříštěnost formujícího se fašistického hnutí nemohla vést k úspěchu, a proto se začaly stále více objevovat snahy o koordinaci. Následující období až do ustavení NOF v roce 1926 je spojováno s několika pokusy o sloučení, s dohady o formu kooperace, o název nového hnutí a samozřejmě také o obsazení postů. Dokonce i samotný pojem fašismus a jeho používání bylo také jednou z příčin sporů mezi jednotlivými organizacemi, jelikož velké množství členů i představitelů v rámci zmiňovaných tří skupin odmítalo takovéto označení z různých důvodů a mimo jiné proto, že se obávali negativního vnímání ze strany obyvatel. I přes často zdánlivě nepřekonatelné rozpory a odlišné názory došlo na konci roku 1923 k určitému spojení a sloučení

²² Od jara roku 1923 přejmenovaný na časopis *Národní republika*.

nejprve Červenobílých s Národním hnutím, přičemž nově uskupená organizace nesla název Národní hnutí československé. Očekávaný efekt však tento postup nepřinesl, ba naopak. Byly zde i silné hlasy, které zněly proti takovéto spolupráci a tak část představitelů stále vystupovala jakoby v opozici proti Národnímu hnutí československému a prezentovala se pod starými názvy (Peša 1953: 221). Výsledek byl tudíž takový, že vedle Národního hnutí československého, zde dále existovali opoziční Červenobílí a opoziční Národní hnutí. Národního hnutí československé poměrně brzy zaniká a jeho vedení zanedlouho po jeho ustanovení začalo ztrácet kontrolu nad samotnými svými organizacemi.

Další pokus o sjednocení přinesl duben roku 1924, kdy se ustavila nová, alespoň částečně sjednocující organizace, která nesla název Českoslovenští fašisté – národní hnutí obrodné, od kterého se však záhy odštěpila tzv. Rodobrana²³ (Kotlán 2001: 41). Bylo dohodnuto vybudování společného vedení, ale organizační samostatnost zůstala zachována. Nově ustavené hnutí se snažilo mimo jiné více oslovit a případně přilákat do svých řad studenty, k čemuž měla posloužit opět nově založená organizace s názvem Fašistické studentské sdružení. Konec roku 1925 přináší opět změny tentokrát v podobě organizační struktury. Vznikla tzv. Rada sedmi, byla také vytvořena zemská ústředí a rovněž byly zřízeny župy spravované župními výbory.

Je zřejmé, že první etapa, první fáze vývoje českého fašismu se nesla ve znamení pokusů o kooperaci a jednotný postup organizačně roztržitěného hnutí. Tyto snahy byly však záhy doprovázeny značnou nerozhodností, nejrůznějšími dohady ať už o podobu, název či fungování daných organizací. Byla patrná nejednota v otázce spojení a sjednocení organizací, které někdy různě fúzovaly, aby se zanedlouho opět neshodly a odštěpily se od sebe. Poukázání právě na tento prvek nejednotnosti názorové i organizační v první polovině dvacátých let dvacátého století u českých fašistů byl účelem mého snažení o nástin vývoje ve sledovaném období, neboť to jsou ony kořeny, na kterých vyrostla v roce 1926 Národní obec fašistická. Právě proto a z tohoto důvodu jsem se zde pustil do popisu zmíněných skutečností, událostí a okolností.

Než začnu rozebírat samotnou NOF, považuji za nutné zde ještě uvést další bod, na kterém se nacionalisticky laděné a fašisticky orientované organizace, které zde před Národní obcí fašistickou působily, neshodly či spíše nebyly schopny ani nějaké ucelené

²³ Rodobrana byla polovojenská organizace Hlinkovy slovenské l'udové strany. V roce 1927 byla oficiálně zakázána a rozpuštěna.

formulace. Nejednotnost a také názorová roztříštěnost byla samozřejmostí v oblasti ideového vymezení, což jsem se již snažil popsat výše u jednotlivých organizací. Až ideový program Československých fašistů²⁴ lze považovat za první, alespoň z části relevantní dokument. Dokument, který v sobě obsahoval hesla jako „blaho vlasti budiž nejvyšším zákonem“ nebo „proti ideí ideu – proti pěti pěst“, prezentoval ideu českého fašismu jako ideu národního státu československého, ve kterém je jediným suverénním národem národ československý.

4.2 Národní obec fašistická a její proměny aneb kořeny předurčují

Pokusy o sjednocení fašistických či některých různým způsobem nacionalisticky orientovaných organizací můžeme vysledovat prakticky napříč celým obdobím první poloviny dvacátých let dvacátého století. Jak jsem se snažil nastínit již výše, fašistické hnutí v Československu trpělo značnou roztříštěností nejen názorovou, ale také především organizační, což vyvolávalo často dohady a pochybnosti. Není se proto čemu divit, že založení Národní obce fašistické bylo samotnými jejími členy vnímáno jako přelomový okamžik, který spojí různé skupinky a organizace. Pro fašisty tak vyvstávaly signály, že konečně bude existovat jednotné hnutí, které nastolí nový politický systém. Naděje, které fašisté vkládali do rodící se Národní obce fašistické byly veliké, neboť se jednalo o první úspěšný sjednocující pokus hnutí, do té doby tak charakteristické svou nejednotností. NOF měla nepříliš akceschopnému a roztříštěnému hnutí přinést příliv jak samotných členů, tak i potenciálních voličů.

²⁴ Program Československých fašistů byl uveřejněn začátkem roku 1925.

4.2.1 Oficiální ustavení NOF v roce 1926 a další přidružené „podřízené“ organizace

14. února 1926 se v pražském hotelu Zlatá husa konal mimořádný sjezd českých fašistů, na kterém zazněly výroky, které mohly být chápány jako náznak či předzvěst vzniku nějaké takové organizace, jenž by byla právě zastřešujícím nebo spíše integrujícím subjektem. O měsíc později byla skutečně 23. března 1926 ustavena nová organizace, která nesla název Národní obec fašistická. Bylo také nastaveno základní organizační členění. Místní organizace se nazývaly jednotami a každá jednota musela mít minimálně deset členů (NA, f. PMV, k. 1022, Jednací řád). Zemské organizace se pak nazývaly župami. Byly to sdružení polovojenského charakteru, kde bylo uplatňováno relativně tvrdého vůdcovského principu. Dále se vytvořily tzv. direktoria²⁵. NOF sepsala také svůj organizační řád, kde nejvyšším představitelem hnutí je samozřejmě vůdce, přičemž v případě smrti nebo odstoupení nového vůdce jmenuje generální sněm NOF, který se schází minimálně jednou ročně, ale obvykle častěji v případě okamžité potřeby. Za další důležitý orgán lze označit stálou výkonnou radu²⁶, která se scházela na vůdce výzvu jednou za čtvrt roku. Zmíním ještě tajnou radu, která byla spíše poradním orgánem, a ústřední výkonný sbor, jenž měl již rozhodovací úlohu (Pejčoch 2011: 44).

Jak jsem zde již uvedl, tak mezi popudy, které vedly k utvoření Národní obce fašistické lze vystopovat mimo jiné touhy přinést fašistickému hnutí v Československu více příznivců a k tomu měly napomoci i různé menší organizace a přidružené skupiny, které začaly vznikat relativně v krátké době po ustavení NOF. Gajanová o tomto píše následujícím způsobem: *„Začaly být také zřizovány sekce, syndikáty a stavovské organizace na základě fašistického korporatismu. Byla zřízena zemědělská sekce a zemědělský syndikát, živnostensko-obchodně-průmyslový syndikát s ústředím v Bratislavě a fašistické odbory. Byla vytvořena samostatná organizace mládeže (Omladina) a v březnu 1928 bylo ustaveno fašistické studentské sdružení, jehož předsedou se stal Jan Vrzalík. Fašistům se rovněž podařilo proniknout do řad legionářů, kde vytvořili novou legionářskou organizaci Nezávislá jednota československých legionářů. I do Sokola, zejména pražského, silně pronikly fašizující tendence.“* (Gajanová 1962: 40). Co se týče

²⁵ Jednalo se o řídicí a koordinační orgány.

²⁶ Řešila základní otázky hnutí a připravovala program pro generální sněm (Pejčoch 2011: 43).

postoje Československé obce legionářské k NOF, nebo raději k samotnému vůdci R. Gajdovi, tak „...*obec legionářská vystupovala proti generálu Gajdovi a to ve svém tisku i publikacemi...*“ (Karlík 1926: 13). Dále se také ustavila organizace zvaná Junáci NOF, což byla skupina, kterou lze označit za jakousi milici Národní obce fašistické. „*Úkolem Junáků N.O.F. jest sdružovati mládež v N.O.F. organisovanou, vésti ji v duchu krajně národním s programem tělovýchovným a býti pomocnou organizací N.O.F. a chrániti vždy a všude národní ráz N.O.F. a její zájmy.*“ (NA, f. PMR, k. 272, Z organizačního řádu Junáků NOF paragraf 2). V čele zemědělské sekce stanul C. Svozil s centrem v Prostějově. Syndikáty a další organizace měly zajistit, aby se do NOF začali hlásit nejenom převážně obyvatelé venkovských sídel, ale také dělníci, živnostníci a obchodníci, přičemž především za účelem hájení zájmů těchto skupin byl zřízen onen živnostensko-obchodně-průmyslový syndikát. Fašisté se také pokoušeli na svoji stranu získávat celé firmy a podniky, které se snažili podporovat jejich propagací a tím zajistit daným firmám, které se nějakým způsobem přihlásili k NOF, například vyšší odbyt. Účel popisovaných snah je zřejmý. Fašisté by si tak zajistili nejenom sympatie lidí, ale i finanční podporu ze strany firem s fašisty spřízněných. Pro ty firmy, které si skutečně určitým způsobem s NOF zadaly, však čeští fašisté byly v konečném důsledku na obtíž, neboť právě tyto podniky začaly být spíše většinovým obyvatelstvem vystavovány bojkotu. Další organizací, kterou zde ještě zmíním, je Nezávislá jednota československých legionářů, jenž měla stát v určitém protikladu nebo raději vymezovat se proti Československé obci legionářské.

V tomto období, těsně po ustavení NOF, můžeme pozorovat obecně růst sebevědomí českých fašistů (Kotlán 2009: 35). Byla založena i celá řada dalších nepříliš významných organizací, které různým způsobem byly na NOF napojeny či přímo podřízeny. Mohu zde uvést například dále Jihoslovenský referát NOF nebo Národní selskou jízdu. Velkým problémem se ukázala opět nejednotnost a tyto organizace se nezřídka potýkaly se značnou nestabilitou a nedisciplinovaností svých členů. Často zanikaly nebo se od NOF distancovaly a odštěpovaly, aby zanedlouho znovu prohlásily, že opět patří pod fašistická křídla NOF. Jako příklad mohu uvést Omladinu²⁷.

Je zřejmé, že fašisté sloučením sledovali vzestup svého hnutí, avšak nesporným faktem zůstává, že ani v těchto letech nedokázali využít potenciálu některých nacionalisticky

²⁷ Omladina zanikla již v druhé polovině roku 1927, což bylo krátce po jejím založení.

smýšlejících obyvatel, především středních vrstev českých měst a tato zřejmá neschopnost zaujmout potencionální přívržence a voliče provázela NOF již téměř od samotného počátku, což ji zařadilo mezi velmi málo významné ba periferní organizace politického života v tehdejší Československu (Kotlán 2009: 37). I v dalším vývoji dochází k různým odštěpujícím tendencím jako tomu bylo v případě založení Moravské NOF, která se sice později vrací do Národní obce fašistické, ovšem jsou zde patrné určité autonomní snahy u fašistů na Moravě, které jsou reprezentovány Cyrilem Svozilem, jenž od počátku vystupoval proti přijetí Gajdy za vůdce NOF (Klimek – Hofman: 1995: 150).

4.2.2 Ideová a programová východiska Národní obce fašistické

Určitou charakteristiku a náznaky ideových základů, na kterých fašisté stavěli, jsem se snažil osvětlit již v prvních kapitolách své práce a do určité míry je také uvádím v kapitole, kde přibližuji předchůdce Národní obce fašistické. Chtěl jsem poukázat na zjevný nesoulad a také na programovou i ideovou roztříštěnost již v samém počátku fašistického hnutí v Československu. Musím zde však podotknout, že ustavení NOF znamenalo alespoň částečné ucelení programových a ideových charakteristik. Hlavním úkolem této části práce je popsat a shrnout oněch několik základních ideových a programových východisek.

O tom, že jedním z ústředních motivů a cílů politického boje či odporu českých fašistů byla osoba T. G. Masaryka a také E. Beneše se myslím nemusím dále rozepisovat, neboť toto zmiňuji v průběhu celé své práce relativně často v různých souvislostech. Je ovšem zajímavé, že čeští fašisté a do značné míry i jejich program, zase tak výrazně nevybočovali s intencí demokratického systému první republiky. Samozřejmě že vystupovali proti vládnoucí garnituře i politickému systému²⁸, ale jednalo se spíše pouze o určitou formu negace některých předních osobností a sociálních skupin. Je však pravdou, že fašisté téměř vždy vystupovali protivládně²⁹ a snažili se vpasovat do role reprezentanta nespokojené vrstvy obyvatelstva (Kotlán 2009: 64). Musím ale podotknout, že toto se jim podařilo jen do velice omezené míry. Co se týče nějakého ohlížení se českých fašistů do naší historie,

²⁸ Velmi vystupovali proti vázaným kandidátním listinám.

²⁹ Za výjimku lze označit snad jenom několik málo národoveckých skupinek ze začátku dvacátých let a také krátké období v předmnichovské době (Kotlán 2009: 64).

tak čerpali z tradic národního obrození a nacionalistických kořenů z devatenáctého století (Pejčoch 2011: 13). Český fašismus byl velice nacionalisticky orientovaný a spíše než o fašismus se částečně jednalo o jakousi formu nacionalismu, přičemž „... český fašismus měl zpočátku mlhavý program. Byl výbojně nacionální, zaměřený hlavně proti Němcům, ale i „jiným cizákům“, brojil proti internacionalistickým socialistům a „národně vlašnému“ Hradu, byl prostoupen antisemitismem, horoval pro vládu silné ruky a očistu státu. Nebyl však tak militantní jako v sousední státech, kde se proti stávajícím režimům bouřila ozbrojená sdružení bývalých vojáků. Přestože zdůrazňoval sociální spravedlnost, rezolutně odmítal „cizácký Marxův socialismus“.“ (Pasák 1999: 61). Nepřátelství k socialismu a zejména ke komunismu bylo téměř trvalou zbraní v politickém slovníku fašistů a do „marxisticko-bolševického pytle“ fašisté zahrnovali v podstatě celé spektrum levicové politiky tehdejšího Československa (Kotlán: 2009: 66). Pro ilustraci o smýšlení fašistů zde uvedu výňatek z „ideové rezoluce“ NOF, která byla vytvořena jejím generální sněmem³⁰: „...proti nim budeme bojovati do poslední kapky krve a do posledního okamžiku života, proklínajíce posledním dechem všechny, kteří národ svrhli do záhuby. Těmito nepřáteli je liberalismus, realismus, socialismus a židovství. Liberalismus vyssál hmotně malého českého člověka, realismus zkažil povahu lidu, socialismus ničí kořeny národního blahobytu a židovství a zednářství tyje ze zbytků, který hyeny zanechaly na bojišti. Zánik národa je konečným cílem těchto nestvůr...“ (Říšská stráž, 7. 2. 1928). O prostoupení českého fašismu antisemitismem svědčí i projev J. Scheinosta na sjezdu v Mladé Boleslavi, kde prohlásil, že antisemitismus u Národní obce fašistické spatřuje ve „vášnivém nacionalismu této organizace,... a právě proto jsou členové a představitelé NOF také antisemité...“ (Klimek-Hofman 1995: 157). „Fašismus podle Scheinosta je křesťanskou civilizací, a je tudíž proti židovstvu...“ (Fejlek a kol. III 1994: 229). Antisemitismus pak mezi českými fašisty zesiloval především ve třicátých letech dvacátého století. Jak je již patrné z textu této práce, velmi negativní vztah měli fašisté k národnostním menšinám³¹ žijících v tehdejší Československu, s čímž souviselo ono silné vlastenectví NOF. Mezi důležité priority českého fašismu patřil také panslavismus. Mělo se jednat o jakousi formu slovanské říše či federaci slovanských národů, která by byla hrází či mocenskou alternativou především vůči Německu. Z tohoto je zřejmé, že Národní obec fašistická než

³⁰ Tento sněm se konal 5. února 1928 v Praze.

³¹ Jednalo se především o menšiny německé a maďarské.

aby tíhla k německému nacismu, měla mnohem blíže k Itálii. Je sice pravdou, že zřejmě existovaly určité kontakty i s některými lidmi přímo napojených na NSDAP³², které ovšem neměly nějakého většího významu a jednalo se pouze o pokus jak získat finanční prostředky (Pasák 1999: 89). Ve srovnání s Itálií se však čeští fašisté nedokázali prosadit mimo jiné také kvůli politickým i společenským poměrům v tehdejší Československu. J. Schmidt, kterého ještě níže uvádím v souvislosti s kontakty představitelů NOF na NSDAP, se měl vyjádřit o českých fašistech ve smyslu, že „...*Nemá důvěry v úspěch Gajdův, poněvadž český národ je více pokrokový a proto na diktaturu Gajdovu počítati není možno.*“ (NA, f. PP, deníkový zápis L. Henycha 5. 7. 1927). O ideologickém napojení na italské fašisty svědčí i jeden ze základních stavebních kamenů nebo raději jeden ze základních požadavků čs. fašistů, kterým mělo být zřízení stavovského státu, přičemž „...*cílem českého fašistického hnutí bylo vytvoření korporativního státu, jehož podstatou bylo nahrazení demokracie parlamentní...mocí stavovskou...*“ (Pasák 1999: 83, 84). Oporou státu, která vycházela z Mussoliniho koncepce, měly být stavy, které by byly postaveny na základě pěti sociálních skupin, přičemž se mělo jednat o „...*stav dělnický, zemědělský, obchodnický, živnostenský a duševně pracujících. Každý z pěti stavů by se dále členil na příslušné odborné syndikáty.*“ (NA, f. PMV, k. 731, Zpráva o vzniku NOF). Na konci této kapitoly ještě nenechám bez povšimnutí fakt, že čeští fašisté urputně zastávali a propagovali křesťanskou výchovu a morálku. Důkazem je i snaha zavést povinnou výuku náboženství (Kotlán 2009: 66). Dále měli velice kladný vztah k venkovu, kde se snažili zakládat tzv. „černé koridory“, což byly venkovské oblasti s relativně silným fašistickým vlivem. S tímto souvisely i blízké vztahy s agrární stranou³³ (Kotlán 2009: 39).

³² Národně socialistická německá dělnická strana.

³³ Především s částí agrární strany okolo R. Berana.

4.2.3 NOF jako nadstranické hnutí či politická strana?

Už od samotného počátku existence Národní obce fašistické se začínají opět vynořovat neshody a rozbroje uvnitř fašistického hnutí. Relativně velké a vážné pnutí lze vyzorovat mezi českým a moravským vedením NOF, přičemž příčiny byly vedeny nejružnějšími zájmy. Začaly se objevovat také ostré konflikty názorové a jeden takový zde chci prezentovat. V tomto případě byl příčinou sváru spor o to, jakým způsobem se má NOF dále vyvíjet a profilovat. Zda má nadále zůstat určitou formou hnutí a nebo se stát politickou stranou.

Fakt, že Národní obec fašistická směřuje k proměně z nadstranického hnutí k podobě stranické organizace, se dají pozorovat již poměrně záhy po jejím ustavení. Je možné vidět postupně zesilující názor, že by se NOF měla skutečně přetvořit v politickou stranu, což se de facto potvrdilo na sjezdu Říšské fašistické rady, jenž se konal na začátku ledna roku 1927 v Brně. Pravdou ovšem zůstává, že ač se z NOF skutečně stala, i když poněkud specifická, přesto politická strana, tak oficiální prohlášení na sjezdu pro tento fakt nenavštědčovalo, neboť „...nemůžeme se nikdy státi politickou stranou v běžném slova smyslu...ale jako volné politické sdružení...“ (Selská stráž, 7. 1. 1927). Na tomto sjezdu byl také zvolen Gajda vůdcem. V průběhu roku 1927 postupně stále více převažují názory pro podobu NOF jako oficiální politické strany. Ovšem tento poměrně významný posun, který měl mít velký vliv na další působení a existenci organizace³⁴, se opět nesetkal s přijetím napříč celou strukturou ani u nejvyšších představitelů. Například Robert Mach se s přerodem nemohl smířit a pro stále rostoucí rozpory byl nakonec z NOF zcela vyloučen a s ním odešla i část jeho přívrženců.

Výše zmíněné je jenom dalším příkladem štěpení a tendencí k tříštění Národní obce fašistické na zcela zásadních otázkách, které ústilo často k odloučení či vytvoření dokonce organizace k NOF opoziční, jako tomu bylo v případě právě zmiňované Machovy frakční skupiny. Je sice pravdou, že NOF zaznamenala určité počáteční prvotní úspěchy, které můžeme spatřovat v do značné míry masovějších shromážděních konaných nejen na území hlavní města. Avšak i nadále se Národní obec fašistická jevila spíše jako nevykvašené hnutí, které spojuje snad pouze určitá nechuť vůči stávajícím poměrům ve státě. Byla to

³⁴ V tomto okamžiku se fašisté v určitém slova smyslu rozcházejí s Národní demokracií, která od této chvíle vidí v NOF někdy spíše konkurenta nežli spojence.

ovšem organizace zmítaná spíše tříštěním a spory než akceschopná síla, která by si získala větší míru stálé podpory obyvatelstva. Navíc je nutné zdůraznit, že na tehdejší politickém nebi se proti Gajdově skupině chystalo další nebezpečí z pohledu toho, že by NOF ustoupila ještě více do pozadí. Důvodem bylo vyloučení Jiřího Stříbrného³⁵ z národně socialistické strany, resp. jeho pokusy o budování nové politické Strany slovanských socialistů³⁶. Tato strana se začala profilovat silně „protihradním“ a nacionalisticky laděným programem, což byla i doména právě Národní obce fašistické. O odštěpení informoval dobový tisk: „...včera konal se v Praze ustavující sjezd národněsociálních odštěpenců, stoupenců osobní politiky J. Stříbrného. Účast na něm byla prý silná, ale mnozí z přítomných jsou známi jako fašisté...“ (NA, f. Výstřižkový archiv MZV I., k. 2369, Rudé právo 9. 5. 1927). Okruh kolem Stříbrného mohl být pro NOF nebezpečný v tom smyslu, že mohl být přitažlivější pro ty, kteří sice sympatizovali s odporem vůči „hradní politice“ a nacionálně laděnou rétorikou, ovšem odmítali až tak radikální postoje, které představovali právě fašisté z NOF (Klimek, Hofman 1995: 152).

4.2.4 Pokusy o sjednocení některých subjektů z pravé části politického spektra pohledem NOF

Jak již naznačuji v předešlé kapitole, v osobě Jiřího Stříbrného a jeho nově vzniklého uskupení, mohlo vedení NOF spatřovat potencionálního konkurenta. Také proto se začaly objevovat názory pro určitou formu spolupráce a kooperace. Stříbrný i představitelé Národní obce fašistické se nakonec rozhodli iniciovat vznik nového subjektu pod názvem Liga proti vázaným kandidátním listinám, která se utvořila sice za účasti ještě dalších drobných subjektů³⁷, ovšem tyto skupinky měly v podstatě zanedbatelný vliv. Motivy ke spolupráci ze strany NOF však byly vedeny i obavou z upadajícího hnutí, což se začalo projevat na Slovensku, kde se odštěpilo od Gajdy hned několik politických subjektů. Jako příklad mohu uvést Stranu slovenských fašistov nebo Křesťansko-fašistickou stranu.

³⁵ J. Stříbrný byl jedním z „mužů 28. října“. Působil jako poslanec již v Říšské radě během let 1911-1918, později byl poslancem Národního shromáždění a dokonce také po určitou dobu zastával funkci ministra obrany.

³⁶ Později přejmenované na Stranu radikálních socialistů.

³⁷ Jako příklad těchto subjektů mohu uvést např. Odborové sdružení hudebníků nebo Jednotu čs. domova.

Dalším pragmatickým důvodem byla snaha alespoň částečně uspět v blížících se volbách roku 1929 a dostat Gajdu a Stříbrného do parlamentu (Gregorovič 1995: 56). Ústředními postavami Ligy se stali samozřejmě R. Gajda a J. Stříbrný. „...*po poradě zástupců Ligy proti vázaným kandidátním listinám, došlo dnes dopoledne k definitivnímu ustavení. Za předsedu zvolen posl. Jiří Stříbrný, za úřadujícího místopředsedu posl. gen. R. Gajda...*“ (Polední list, 28. 11. 1929). Jak vyplývá z předešlého, na Gajdu zbyla v uvozovkách pouze role místopředsedy a je nutno podotknout, že sám Gajda Ligu proti vázaným kandidátním listinám i další pokusy o určitou formu sjednocení vnímal dosti opatrně a stavěl se někdy relativně zdrženlivě. Mimo jiné se obával o ztrátu svého vlastního vlivu. Oba vůdci Ligy se mezi sebou často vzájemně obviňovali z touhy získat absolutní vliv na chod tohoto politického subjektu a také o nějaké důvěře mezi Stříbrným a Gajdou se zřejmě nedá moc hovořit. Patrně obava o ztrátu vlastní pozice vedla Gajdu k nedodržení dohody, kterou bylo v rámci vytvoření Ligy ustaveno, že NOF transformuje svou organizační strukturu, což de facto znamenalo její rozpuštění v rámci Ligy, kde ovšem zástupci NOF neměli většinu. Ve volbách konaných 27. října 1929 tento subjekt pragmatického spojení vystupoval proti vládě autorit. Tvrdě se opět útočilo na prezidenta T. G. Masaryka a také především, jak již z názvu vyplývá, proti vázaným kandidátním listinám, které „...*má za kořen všeho zla...*“ (Gregorovič 1995: 54, 55). Podobná hesla se nejvíce objevovala na předvolebních plakátech (Gregorovič 1995: 54, 55). O tom, že ústředním volebním tématem Ligy byl boj proti vázaným kandidátním listinám svědčí i nejrůznější předvolební agitace a prohlášení, jako např. „...*pomozte svým hlasem dne 27. října, svou podporou a svými sympatiemi po volebním zápasu dáti smrtelnou ránu dnešnímu volebním řádu s jeho vázanými kandidátními listinami a s jeho volebním otroctvím, učiniti přítrž orgiím sobeckého stranicství, v nichž se utápí národní zájem...*“ (NA, f. Výstřižkový archiv MZV I., k. 2369, Střáž říše 17. 10. 1929 , předvolební leták). Liga proti vázaným kandidátním listinám slavila částečný úspěch, když do poslaneckých lavic zasedli mimo Gajdy a Stříbrného ještě Pergler a jeden senátorský mandát získal Trnobranský. Liga se však s 0, 96 %, což bylo 70 857 hlasů, umístila na úplně posledním místě, které ještě zaručovalo získání alespoň nějakých mandátů. Tento volební výsledek však byl relativně zklamáním pro lídry Ligy, kteří očekávali mnohem vyšší získání hlasů (Klimek, Hofmann 1995: 203).

Za krátko po volbách se začaly opět vynořovat další problémy pramenící do značné míry z osobních animozit, které byly prakticky vždy přítomny a podkopávaly či dusily

alespoň nějaké náznaky vzestupu českého fašistického hnutí. Jako příklad mohu uvést situaci těsně po volbách, kdy tři poslanci Ligy proti vázaným kandidátním listinám nemohli utvořit poslanecký klub. Následně Stříbrný začal vyjednávat s představiteli jiných menších politických uskupení zastoupených ve sněmovně. Gajda ovšem tyto Stříbrného snahy prakticky minimálně ignoroval a stal se členem klubu Lidů³⁸. Stříbrný navíc doufal, že Gajda bude poslaneckého mandátu zbaven v souvislosti s probíhající tzv. „Sázavskou aférou“ a tím pádem by mohl na uvolněný post dosadit někoho ze svých řad (Klimek, Hofman 1995: 205). Myslím, že zmíněné skutečnosti dostatečně osvětlují jaká panovala mezi vrcholnými představiteli Ligy proti vázaným kandidátním listinám atmosféra. Také proto byl tento projekt odsouzen k neúspěchu. Rozpad uskupení však znamenal relativně citelnou ztrátu pro samotnou NOF minimálně z hlediska personálií. Její řady se rozhodli opustit např. Kříž³⁹, Šnepp nebo Paulus (Klimek, Hofman 1995: 206). Pro ilustraci zde budu citovat článek z dobového tisku, který referoval následovně: *„Napjatý poměr mezi radikální stranou poslance Stříbrného a fašistickou skupinou Gajdovou, skončil nyní úplnou roztržkou tím, že proti protestu fašistů utvořil Stříbrný tak zvanou Národní ligu, jež nastupuje na místo bývalé strany radikální a strany slovanských socialistů. Fašisté ohlásili už před týdnem nepřátelství této nové straně a povedou boje proti ní, tak jako proti všem stranám druhým. Fašisté nesou velmi těžce, že Stříbrný získal jako hlavního organizátora této nové Národní ligy, pravou ruku Gajdovu, ředitele Pauluse, jenž bude nyní objíždět česká města, aby všude tam, kde měli fašisté své posice, získal půdu pro stranu Stříbrného a převedl stoupence Gajdovy ke Stříbrnému. Fašisté nebudou ovšem zahálet a budou odpovídat stejným způsobem Stříbrnému.“* (NA, f. Výstřižkový archiv MZV I., k. 2369, Československá republika, 27. 4. 1930). Spojení s J. Stříbrným a jeho radikálními socialisty bylo s dlouhodobého hlediska pro Gajdu a jeho NOF bezesporu chybné rozhodnutí, jelikož *„...to nový impuls fašistickému hnutí nepřineslo, naopak – vliv a počet členů NOF, jež se potýkala s vážnými finančními problémy, až do roku 1932 klesal. Z přibližně 80 000 členů v roce 1927 na asi 56 000 členů v roce 1932.“* (Kotlán 2009: 38).

Ačkoliv projekt Ligy proti vázaným kandidátním listinám v podstatě neuspěl, během třicátých let dvacátého století se objevovaly i další pokusy o kooperaci či přímo součinnost

³⁸ Hlinkova slovenská lidová strana.

³⁹ Vůdce české zemské organizace.

NOF s jinými subjekty. Za jeden takový pokus můžeme označit Národní frontu (NF), která byla založena v průběhu roku 1934, kdy docházelo k prohlubující se spolupráci různých fašistických, nacionalistických a pravicových skupin a také k jejich sblížení s národní demokracií. V rámci NF se propojilo hned několik subjektů jako Národní strana živnostnictva a obchodnictva v ČSR, Selský svaz, Národní tábor, Sdružení katolických zemědělců a jiné, ale také samozřejmě Národní obec fašistická, která představovala početně nejsilnější složku nově vzniklého uskupení, v jejímž čele stanul již těžce nemocný prof. František Mareš (Pasák 1999: 139). Sám Jiří Stříbrný se svou již Národní ligou se nestal součástí Národní fronty, přičemž důvody můžeme spatřovat v odporu k opětovné spolupráci s Gajdou (Pasák 1999: 139). Ačkoliv lze najít tendence, které měly vést k utvoření Národní fronty jako jednotné strany, tak nakonec k vytvoření nějaké celistvé integrující struktury nedošlo. Gajda se snažil zachovat určitou nezávislost NOF a zároveň co nejvíce ovlivňovat nebo raději plně ovládnout Národní frontu. V rámci NF byly patrné postupem času stále sílící hlasy, které odmítaly spolupráci s osobou Gajdy. Jeho osoba se ukázala být častou překážkou pro možnost kooperace a nějaké dlouhodobější spolupráce v rámci fašisticky a nacionalisticky orientovaného tábora tehdejší politiky. Gajda nakonec relativně brzy po ustavení NF rozhodl o odchodu Národní obce fašistické z této organizace (v srpnu roku 1934). Rozhodnutí mělo opět také poměrně neblahý vliv na samotnou NOF, neboť nejenom konkrétní osoby jako byl třeba Vážný⁴⁰, ale dokonce i celé jednoty⁴¹ se od NOF odtrhly, resp. zůstaly členy Národní fronty, což bylo samozřejmě opětovné oslabení, kterým byly zakončeny snahy naopak o zesílení fašismu v Československu. Celkové oslabení členské základny zaznamenala NOF především na venkově, kde Gajdovo rozhodnutí vyvolávalo u členstva dezorientaci a nepochopení. V důsledku znamenalo vystoupení z Národní fronty pro Národní obec fašistickou „...její oslabení i ztrátu možnosti zásadněji ovlivňovat čs. politiku“ (Pasák 1999: 140).

V rámci této kapitoly považují také za důležité zmínit, že se objevil ještě další významnější pokus o spolupráci pravicových, nacionalisticky smýšlejících skupin v první polovině třicátých let dvacátého století. Jednalo se o Národní sjednocení⁴²(NSj), avšak po

⁴⁰ Působil jako místopředseda Národní fronty.

⁴¹ Jednalo se zejména o některé jednoty východočeské a jihočeské.

⁴² NSj vzniklo 28. října 1934 dohodou Národní fronty, národní demokracie a Národní ligy pod předsednictvím K. Kramáře (Pasák 1999: 154).

předešlých dvou zkušenostech se ho Národní obec fašistické odmítla zúčastnit. Až do konce první republiky již vystupuje NOF samostatně, přičemž ve volbách dávala svým členům často pouze určitá doporučení či konkrétní instrukce koho mají podporovat.⁴³ NOF se však stále více začíná obávat úpadku vlastní strany, protože byla mimo jiné také kritizována za neplnění svých zásad a slibů. Zlomovým okamžikem pro Národní sjednocení měly být parlamentní volby konané 19. 5. 1935⁴⁴, ve kterých se vyhrtyly dvě základní politické linie, přičemž zde byl velmi silný pravicově zaměřený politický proud. I vzhledem k tehdejší zahraničněpolitické situaci⁴⁵ Národní sjednocení vkládalo do voleb velké naděje a očekávalo dobrý volební výsledek. Pravdou zůstává, že získalo pouze 456 353 hlasů, tedy 5,57 %, což znamenalo zisk 17 mandátů. Volební výsledek byl samotnými členy NSj považován za velké zklamání a relativní porážku. Po volbách se začínají stále více stupňovat spory mezi subjekty v rámci Národního sjednocení, které tak bylo odsouzeno ke svému zániku. Co se týče Národní obce fašistické a parlamentních voleb v roce 1935, tak tou dobou stojí Gajda a jeho souputníci snad ještě více na okraji československé politiky bez nějakého významnějšího vlivu, což potvrdil i volební výsledek 167 433 hlasů, tedy pouhá 2,03 % (Pasák 1999: 154).

Na závěr kapitoly mohu konstatovat, že snahy o sjednocení a vyšší míru kooperace mezi některými významnějšími skupinami více či méně hlásících se k fašismu, byly de facto odsouzené k neúspěchu již ze své vlastní podstaty. Prim hrály osobní ambice čelních představitelů jednotlivých skupin, kteří byli sdruženi ať v Lize proti vázaným kandidátním listinám, tak i v dalších uskupeních. Pro samotnou NOF pak účast v těchto projektech znamenala spíše oslabení vlastní pozice, jelikož z těchto snah někdy vzešel potencionálně silný konkurent, tak jako tomu bylo v případě Ligy proti vázaným kandidátním listinám. Právě z tohoto uskupení se vynořila z pohledu NOF relativně silná Národní liga. Jindy se zase od Národní obce fašistické odtrhly určité frakce a někteří členové přímo přešli do řad konkurenčních subjektů.

⁴³ Takto alespoň ústně podporovanou stranou byly také po jistou dobu agrárníci.

⁴⁴ Ve volbách získala největší počet hlasů Henleinova Sudetendeutsche Partie, která získala 15,18 %, druhá byla agrární strana se 14,29%, třetí pak Čs. sociální demokracie, která obdržela 12,57% hlasů (Pasák 1999: 154 – 155).

⁴⁵ V této době je již zřejmá stupňující se agresivní zahraniční politika nacistického Německa (Pasák 1999: 153).

5. Radola Gajda

Vést spor o to, kdo byl nejviditelnějším, možná nejvlivnějším, ale zajisté také nejrozporuplnějším symbolem fašistického hnutí první republiky je naprosto bezpředmětné. Není to samozřejmě nikdo jiný než ten, který měl z pozice vůdce NOF zajistit vítězství fašismu v Československu - gen. Radola Gajda⁴⁶.

5.1 Gajdova činnost před a za 1. světové války

R. Gajda se narodil 14. února 1892 v Kotoru, námořním válečném přístavu tehdejší Habsburské monarchie. Co se týče Gajdových rodičů, často se spekuluje o jeho možném šlechtickém černohorském původu. Anna, rozená Jakovičová a otec Jan Geidl se spolu se svojí rodinou později přestěhovali do Čech, a proto Gajda mohl navštěvovat gymnázium v Kyjově, ze kterého byl ovšem vyloučen. Maturitu na gymnáziu po externím studiu nakonec v roce 1909 zdárně dosáhl (Nakonečný 2006: 302). Okolnosti vyloučení ze studií, stejně tak jako mnoho dalších Gajdových životních peripetií, jsou stále předmětem dohad. Tvrdilo se, že důvody byly jednoduše v nezvládnutí učiva zejména jazyků, avšak toto se zdá být opravdu sporné, jelikož je pravdou, že Gajda měl na jazyky relativně talent, na což existují i pozdější svědectví. Ovládal německý a italský jazyk, kterými se mimo jiné mluvilo v domácnosti, kde Gajda vyrůstal. Domluvil se také plynně rusky, srbochorvatsky, francouzsky a dohovořil se bez tlumočnicka i s Angličany (Klimek, Hofman 1995: 8). Svoje první vojenské zkušenosti získává již v roce 1910. Zejména na přání svého otce narukoval do habsburské armády k 5. dělostřeleckému pluku v místě svého rodiště a za nedlouho se účastnil svých prvních opravdových vojenských akcí v tzv. Balkánských válkách⁴⁷. Rok 1914 již Gajdu povolává k 1. pluku vídeňského jezdeckého dělostřelectva a jako první působiště na začátku 1. světové války mu byla přisouzena východní fronta a okolí Haliče. Poté následuje přeložení na frontu srbskou, kde již působí jako pobočník velitele. Netrvá tomu dlouho a Gajda se následně dostává na druhou stranu konfliktu. Na srbské frontě

⁴⁶ Původní vlastní jméno bylo Rudolf Geidl.

⁴⁷ Jednalo se o sérii konfliktů na Balkánském poloostrově v letech 1912-1913.

přeběhnul či byl zajat Černohorci a následně začleněn do jejich armády s kapitánskou hodností. Vydával se za lékaře, ačkoliv lékařství nikdy nestudoval a žádné alespoň příbuzné oborové zkoušky neměl (Cháb 1932: 2). Dokonce i T. G. Masaryk se později ve svých spisech věnoval Gajdovi a jeho vydávání se za lékaře, když napsal: „...*Jak známo, unikl za války z posádky v dalmatské na Černou Horu, ale nehlásil se jako voják, nýbrž jako lékař: psychologicky významný fakt, odhalující celého Gajdu. Srbové, spojení s Černohorci, poznali, že Gajda lékařem není, neboť posílal těžce raněné vojáky bez ošetření z bojiště na frontu...*“ (Fejlek a kol 1997: 241). Do Ruska se poté Gajda dostává v rámci ruské zdravotní mise, která prováděla námořní evakuaci některých zdravotnických pracovníků po porážce černohorské armády. Důvod proč se toužebně snažil dostat do Ruska v rámci této záchranné evakuační operace je zřejmý. Mimo jiné by totiž Gajdu za zběhnutí z rakouské armády nepochybně neminul trest nejvyšší (Nakonečný 2006: 303). V Rusku byl na konci roku 1916 po úspěšné evakuaci zařazen k 1. srbské dobrovolnické divizi, jenž se také účastnila bojů v Rumunsku. Později se konečně dostává k čs. legiím, s nimiž se zúčastní pro československé legionáře památné bitvy u Zborova, kde se Gajda již dostává, také do určité míry shodou náhod, do velitelské pozice. Ruský velitel našich legionářů byl natolik pod vlivem alkoholu, že nebyl schopen ničeho, natož vést armádu do bitvy, tudíž ho musel někdo nahradit a tím mužem byl právě Gajda. „*2. pluku československému velel tehdy podplukovník Zambalevský, který v den útoku se opil. A tu štábskapitán Gajda, který velel 3. praporu 2. Pluku, vida, že hodina útoku prošla, že druhé části již útočí a on že ještě nemá rozkazu k postupu, odebral se do štábu pluku, kde po zjištění situace sám převzal plukovní velení.*“ (Dostál 1927: 5). Dalším úspěšným vojenským počinem, který musíme připsat na Gajdův vrub, je střetnutí u Volosovky. Tou dobou vládl již v ruských armádách chaos, rozklad a zoufalá atmosféra, avšak 2. pluk čs. legionářů se pod Gajdovým vedením dokázal probít z německého obklíčení (Klimek, Hofman 1995: 21). Po uzavření tzv. „Brest-litevského míru“⁴⁸ mezi toho času již bolševickou vládou v Rusku a císařským Německem, se začalo schylovat k bitvám a bojům pro čs. legionáře zvláště nebezpečným. Jednalo se o bitvy s bolševiky, kde již šlo legiím o vlastní existenci a možnost se ještě někdy vrátit do své vlasti. V takto pohnuté době prošli čs. legionáři mnoha vojenskými střety například o Irkutsk, u jezera Bajkal, kde se Gajda velmi vyznamenal, a dalšími. Gajda, který byl 2. září 1918 povýšen již do

⁴⁸ Uzavřen byl dne 3. března 1918.

hodnosti generálmajora, se také se svými muži výrazně zasloužil o dobytí železničních uzlů na Transsibiřské magistrále mezi městy Novosibirsk a Irkutsk. Později se dokonce načas stává jedním z velitelů vojsk bělogvardějského admirála Kolčaka, přičemž Gajda „...*má ze začátku úspěchy na frontě i úspěchy osobní...*“ (Cháb 1931: 8), ale vojenská situace na frontě se postupně „...*ustaluje a mění v Kolčakovův neprospěch...*“ (Cháb 1931: 8). Do vlasti se Gajda vrátil 11. 2. 1920 už se svou druhou manželkou, kterou byla velice půvabná Kateřina Čerkeska.⁴⁹

Po celou dobu vojenských operací proti bolševikům Gajda zastával velmi vyhraněný antikomunistický a antibolševický postoj, a to i dokonce v době, kdy byl čs. legiím i ze strany pozdějšího prezidenta Tomáše G. Masaryka doporučován mír s bolševiky a uzavření dohody. I přesto Gajda stále trval na svém názoru či rázném přesvědčení. Zkušenosti z doby bojů o Transsibiřskou magistrálu gen. R. Gajdu značně determinovaly a předurčovaly jeho pozdější postoje a názory v období první republiky. Ty se poté samozřejmě promítly i celkově do českého fašistického hnutí. Mám na mysli vyhraněnost českých fašistů vůči komunistům a téměř permanentní spory a nepřátelství s T. G. Masarykem i E. Benešem. O tom, že mezi Gajdou a představiteli hradní politiky panovaly nejen politicky, ale také osobnostně zakotvené rozpory napsal Jan Karlík v roce 1926 ve své stati: „...*jsou určité povahy, jež se navzájem nesnesou. Jsou vlastně již předurčeny k tomu, aby navzájem na sebe narážely, aby se potíraly a křížily si cesty, kdykoliv se střetnou. Takovýmito dvěma protichůdnými povahami je povaha dra Beneše a generála Gajdy...*“ (Karlík 1926: 12).

Celkově je nutné přiznat, že když mluvíme o Gajdově minulosti v období první světové války, existují různé spekulace a záhady, které by potřebovaly ještě důkladné vyjasnění a vysvětlení (Kurfurst 1926: 50). Cílem této části práce bylo alespoň ve zkratce přiblížit především vojenské zásluhy R. Gajdy. Dále jsem chtěl zmínit Gajdův dosti vyostřený vztah s pozdějším prezidentem T. G. Masarykem a E. Benešem. Osobní spory měly s velkou pravděpodobností svůj původ už v období válečných let a měly na fašistické meziválečné hnutí u nás také velký dopad a vliv.

⁴⁹ Kolčakovova neteř.

5.2 Působení v prvních letech samostatného Československa

Gajdovi byla na základě jeho jmenování generálmajorem ještě ze Sibiře, uznána hodnost generála V. třídy v nově vzniklé republice (Klimek – Hofman 1995: 48). Pobíral výslužné a byl přidělen Zemskému vojenskému velitelství v Praze, ale generálův osud a další jeho působení bylo značně nejisté. Údajně se o něm uvažovalo jako o vojenském veliteli na Podkarpatské Rusi, ovšem Gajdu stále stíhala minulost. Neměl ještě vyřešené vztahy z prvního manželství, dokonce mu hrozilo obvinění z bigamie. Mnohem vážnějším problémem se však jevil jeho vztah k samotnému prezidentovi mladého státu. Jak jsem již uváděl výše, Masaryk si Gajdu zrovna neoblíbil a jejich osobní averze vznikla už v dobách působení čs. legionářů v Rusku. Dost možná to byl právě Masaryk nebo někdo z jeho okolí, kdo chtěl podnítit započatí vyšetřování Gajdova dvojženství. Nakonec se od původního záměru upustilo, protože by vznikl nebezpečný precedent. Podobných případů mezi navrátilivšími legionáři se objevovalo poměrně mnoho. Aby bylo budování nové armády provázeno různými soudními spory namířenými proti bývalým legionářům, se zdálo relativně riskantní a problematické.

Když se zaměříme na určité ideové nebo politické názory pozdějšího vůdce NOF v době příjezdu do Československa ze sibiřských bojišť a v prvních letech jeho působení, tak určitá specifikace není vůbec jednoznačná a snadná. Klimek a Hofman se vyjadřují následovně: „...zařadit Gajdu po návratu do vlasti politicky není snadné. Jeho názory byly zprvu zřejmě nestálé a zmatené. Občas se uvádělo, že patřil před válkou k národně socialistické mládeži a hradní informátoři psali o jeho členství v sociální demokracii. Co o něm víme, tomu nenasvědčuje. Gajda sám v květnu 1926 vyslanci P. Maxovi řekl, že se kdysi hlásil – asi jako sympatizant – k bezvýznamné straníčce s jepičím životem: národních dělníků. To bylo jedno z nedonošených embryí něčeho, co se později zvalo fašismus...“ (Klimek, Hofman 1995: 53).

V novém Československu se ale dlouho neohřál a v roce 1920 byl poslán na Vysokou válečnou školu v Paříži. Odsud se vrací zpět o dva roky později a stává se velitelem 11. pěší divize v Košicích. Své jmenování však sám Gajda vnímal jako odklizení své osoby na Slovensko. Můj názor je, že tomu nebylo úplně tak, jelikož vojenské síly v Košicích byly nejbližší největšímu potencionálnímu nepříteli státu, kterým bylo Maďarsko. Při svém příjezdu do Košic byl srdečně vítán tamními vojáky i důstojníky, kteří ho rádi viděli jako svého nového velitele. Značná část vojáků totiž nebyla tehdy spokojena s faktem, že zde

slouží až příliš velké množství důstojníků z bývalé císařské armády. Za svého působení v Košicích byl poměrně oblíben mezi vojáky i svými důstojníky, ale také se jeho osobě dostalo vřelých ohlasů z řad místních občanů. Jeho jménem byly pojmenovány tamější nedaleké lázně, kterým se od té doby neřeklo jinak než „gajdovky“ (Klimek, Hofman 1995: 51). Dokonce i jedna z místních nově vzniklých škol nesla Gajdovo jméno. Na zmíněných faktech je jasně vidět, že Gajdovi nescházela potenciál k tomu být oblíben a následován, ale otázkou zůstává, proč toho nedokázal náležitě využít. V té době byl už vztah Gajdy a Masaryka více než chladný a sám prezident byl názoru, že by sibiřský generál měl být z vysokých důstojnických pozic a z armády odstaven. Pravděpodobně i kvůli jeho vazbám na fašistické organizace tehdy působící na našem území. I přes mnou několikrát naznačované nepřátelské vztahy mezi hlavou státu a R. Gajdou, se s tímto generálem V. třídy počítalo jako s nejvhodnějším potencionálním budoucím adeptem na post náčelníka Generálního štábu armády Československé republiky. Za své působení v Košicích dostal relativně kladné hodnocení, proto byl dne 29. prosince 1922 povýšen do hodnosti generála IV. třídy. Gajda se stává stále více populární zvláště v určitých kruzích čs. armády, jelikož zastával velmi skeptické pozice vůči francouzské vojenské misi u nás. Francouzští důstojníci se chovali často velmi povýšeně a jejich postoje ukazují jaký pohled měli na Československo, které považovali téměř za nějaké koloniální území. Svědectví nám podává i korespondence mezi toho času prvním velitelem francouzské vojenské mise gen. Pellé a čs. ministrem zahraničí E. Benešem. Pellé se odvážil navrhnout nejen změny v armádních poměrech a československé generalitě, ale dokonce i změny na úrovni politické a vládní (Klimek, Hofman 1995: 54). Samotní českoslovenští důstojníci začali čím dál častěji vyjadřovat nespokojenost s francouzskou vojenskou misí v Československu. Gajda byl s Francouzi téměř na kordy, což mu v řadách čs. důstojníků přinášelo ony pověstné plusové body. Objevuje se však i mnoho nepřátel a jeho osoba byla napadána z různých stran. K odpůrcům patřila samozřejmě skupina kolem E. Beneše, důstojníci francouzské mise, a ani značná část politického spektra mu nebyla zrovna nakloněna. Útoků se dočkal z politických kruhů zleva i zprava. Zejména komunisté mu stále nemohli přijít na jméno. Některé pravicové kliky mu zase vyčítaly jeho někdy problematický vztah s admirálem Kolčákem a působení v bělogvardějské armádě. V samotných Košicích se dají i vystopovat Gajdovy první politické či spíše veřejné krůčky, které byly spojeny s jeho anonymním článkem v novinách, který se týkal ne zrovna významných potyček na hranicích s Maďarskem v roce 1923 (Klimek, Hofman: 57). Ve

svém článku vyzýval veřejně, i když jen inkognito, k otevřenému střetnutí ba dokonce k válce se sousedským státem. Z mého pohledu se zde již projevuje jeho neprozřetelnost, zaslepenost či neochota pochopit mentalitu a postoje drtivé části obyvatel. Gajda byl sice velice dobrý voják a velitel, avšak veřejné mínění a naslouchání lidem mu bylo cizí. Vyzýval k válce, ale nebral v potaz unavenost lidí po 1. světové válce a následnými boji v okolí Těšína, na jihu Slovenska a jinde. Touhy po nějakém opětovném větším konfliktu mezi lidmi jistě nepřevažovaly. Dokonce se mu podařilo proti sobě časem popudit i část armádních důstojníků, kteří ho označovali za osobu nebezpečnou a chtěli, aby byl nějakým způsobem pod dozorem a hlídán. Důvodů proč se Gajdovým vzplanutým tužbám nedostalo vyslyšení je mnoho. Jako příklad mohu uvést všeobecnou nechuť k radikalistickým řešením a také tradiční antimilitarismus čs. společnosti (Gregorovič 1995: 19).

Rok 1922 a 1923 je obdobím, kdy se Gajda už dostává do kontaktu minimálně s jednou organizací, kterou jsem výše zmiňoval jako předchůdce NOF. Mám na mysli tzv. Červenobílý. Sám Gajda popíral, že by již v roce 1922 měl užší kontakty nebo vyvíjel dokonce aktivní činnost u Červenobílých. Přiznal však, že mu bylo, a to dokonce vícekrát, nabízeno vůdcovství, které prý ale odmítl. Ovšem o rok později se s největší pravděpodobností do styku s vedením Červenobílých dostává s jistotou a již ve dvacátých letech existovaly názory, které tvrdily, že Gajda „...*stal se členem, zúčastnil se osobně organizační práce v Červenobílých...Tyto věci byly již v r. 1923 napsány a uveřejněny v časopise Národní hnutí a to drem J. Skálou, který jak tu sděluje, byl na venek na oko předsedou Červenobílých, kdežto ve skutečnosti jak řečeno byl jím Gajda...*“ (Kurfurst 1926: 50). V roce 1931 napsal Václav Cháb stať a jde v ní ještě dále. Vyjadřuje se k tématu vztahu Gajdy s prvními fašistickými skupinkami. Píše, že „...*skupiny jako Národní hnutí, Červenobílí...vznikaly buďto z jeho iniciativy, nebo za jeho spoluúčasti a s jeho vědomím. Měly připravit veřejnost pro jeho plány...*“ (Cháb 1931: 12). Jedná se o období vrcholících sporů mezi Gajdou a Československou obcí legionářskou. Ta se ústy svého vedení profilovala spíše levicověji v duchu Masaryka. To samozřejmě muselo být v kontrastu s postoji Gajdy, který s vedením Čs. obce legionářské měl nemalé spory a rozepře. Závěr roku 1924 však přinesl Gajdovi opětovné povýšení a zastává poměrně významný post prvního ze dvou zástupců náčelníka hlavního štábu armády. Nezapomněl na svoji dřívější averzi vůči francouzským důstojníkům a z moci své pozice začal reorganizaci sboru právě na úkor francouzské vojenské mise ve prospěch důstojníků československých. Začátek roku 1926 se nesl ve znamení jmenování také bývalého ruského legionáře gen. Jana

Syrového do funkce náčelníka hlavního štábu. Poté co se stal Syrový ministrem obrany, nejdůležitějším mužem hlavního štábu československé armády je od 20. 3. 1926 právě Radola Gajda. Významnou roli a velkou zásluhu na jmenování Gajdy do této funkce měli pravděpodobně především František Udržal⁵⁰ a národně socialistický exministr Jiří Stříbrný, přičemž listy vydávané jejich stranami dávaly poměrně jasně najevo více než souhlasný postoj s Gajdovým povýšením (Moulis 2000: 50).

V této době se začíná v některých politických kruzích uvažovat o oktroji ústavy ve prospěch spíše socialistických politických stran. Pro Masaryka a Beneše bylo klíčové zjištění, jak by se k takovému pokusu postavila armáda.⁵¹ Zjištění postojů vůči zvažovanému plánu oktroje bylo důležité. Beneš se tak najednou začal s Gajdou i jeho rodinou více stýkat na různých večerích, společenských událostech i v soukromí. Výsledek sondy do postoje náčelníka štábu byl ovšem pro Beneše neuspokojivý. Gajda se stavěl k takovýmto krokům velice skepticky a dokonce pohrozil, že by mohlo být zakročeno i vojensky. Reakce na sebe samozřejmě nenechala dlouho čekat. Již 13. 5. 1926 vychází v listu *Nová Svoboda* článek od sociálně-demokratického politika R. Bechyně, který nesl název „Hledá se generál“. Uveřejněný text pak varoval před blížícími se fašistickými bouřemi a přípravami na puč. Psalo se, že postupně organizující se fašisté hledají svého vůdce pro převrat, kterým měl být nějaký vysoce postavený armádní důstojník. Jelikož již dříve se po nějakou dobu spekulovalo o Gajdově napojení na fašistické organizace a struktury, je zřejmé, kdo by měl být tím údajným vůdcem fašistického převratu. Zde musím podotknout, že onen článek Rudolfa Bechyně byl s určitou mírou pravděpodobnosti buď přímo objednaný někým z okolí hradních politiků nebo se přinejmenším jevil do jisté míry tendenční. Je sice pravdou, že po určitou dobu začaly růst počty členů fašistických organizací a 13. 4. 1926 proběhla relativně velká manifestace fašistických členů a příznivců na Slovanském ostrově v Praze, ale opravdová hrozba fašistického puče⁵² byla podle mých soudů ne příliš reálná a realisticky proveditelná. Jestliže vůbec existovaly nějaké relevantní náznaky, že by se k puči fašisté skutečně odhodlali, pak tyto indicie byly zveličovány hradními politiky nebo jejich sympatizanty. Zanedlouho následují pro Gajdu

⁵⁰ Tehdejší předseda agrárníků.

⁵¹ V čele armády již stál právě gen. R. Gajda

⁵² Puč měl údajně proběhnout údajně někdy na začátku června roku 1926 při příležitosti zahájení všesokolského sletu v hlavním městě.

ještě nepříjemnější chvíle. Blíží se ona pověstná a rozporuplná „Gajdova aféra“, ke které vedla cesta následující. Dr. V. Bouček⁵³ zaslal na Ministerstvo národní obrany obvinění z údajné Gajdovy špionážní činnosti ve prospěch bolševického Ruska a gen. Jan Syrový⁵⁴ musel Gajdu poslat na nucenou dovolenou. Následně jmenoval generálskou komisi, která měla ona obvinění prošetřit (Nakonečný 2006: 317). Tady musím uvést poměrně značně ironický fakt, že informace o špionážních aktivitách získal V. Bouček od J. Kratochvíla, který byl sám velmi pravděpodobně silně proruský⁵⁵ orientován už v dobách svého legionářského působení v Rusku a po návratu do vlasti s ním měl být veden dokonce soud. Komise nakonec zprostila Gajdu všech obvinění. Později byli u civilního soudu Kratochvíl společně se Solověvem, což byl druhý z dvojice, od které pocházely údajné kompromitující informace použité Boučkem, usvědčeni z křivých obvinění. Ovšem ještě před tím se konal proces u Kárného výboru Ministerstva národní obrany, ke kterému byl Gajda pohnán poté, co ho komise zbavila obvinění. Kárný výbor zasedající od 14. do 21. prosince 1926 již shledal Gajdu vinným z kompromitujících styků se dvěma sovětskými agenty, z úmyslu připravovat státní převrat a ze špionáže pro Sovětský svaz. Gajda byl následně zbaven vojenských hodností a degradován na pouhého vojína (Nakonečný 2006: 319). Pokusil se ještě domoci jiného rozsudku před Odvolacím kárným výborem. Ovšem v konečném důsledku po nejasných a zamlžených skutečnostech, kdy údajně měl dokonce určitým způsobem zasáhnout Masaryk, byl s konečnou platností dne 17. ledna 1928 na základě výnosu Ministerstva národní obrany generál Gajda definitivně odsunut z armády, zbaven vojenských hodností a stal se z něj pouhý voják v záloze. Myslím si ale, že je dosti nepravděpodobné aby Gajda, vystupující dříve i v pozdějších letech značně protibolševicky a protikomunisticky, byl skutečně sovětským agentem. Tudíž je možné konstatovat, že Kárný výbor vynesl neprávem odsuzující rozsudek, avšak tuto skutečnost a akt nespravedlnosti nedokázal Gajda politicky před veřejností správně prezentovat ve svůj prospěch. Znovu se potvrzuje realita Gajdova v budoucnu ještě více viditelného velmi slabého a naivního politického myšlení. Na rozdíl od některých jiných prvorepublikových politiků či politických elit jednoduše nedokáže odhadnout situaci, která mří k jeho porážce. Není schopen z oné porážky vytěžit nic pozitivního, minimálně alespoň ze

⁵³ Tehdejší známý „hradní advokát“, který měl blízké styky s prezidentem Masarykem (Pasák 1999: 84).

⁵⁴ V to době ministr národní obrany.

⁵⁵ Přesněji „probolševicky“.

střednědobého hlediska. Zde je na místě uvést název knižního díla panů Antonína Klimka a Petra Hofmana, kteří v roce 1995 vydali de facto Gajdův životopis. Kniha nese velice příznačný název: „Gen. Radola Gajda – vítěz, který prohrál“, což myslím velmi trefně vystihuje Gajdův osud a situace, ve kterých se nacházel a angažoval úmyslně či neúmyslně již od svého návratu do Československa. Prezident Masaryk se o Gajdovi vyjádřil, že „...*Gajda je politický analfabet. Nezná lidi, nezná poměrů a je veden pouze svými osobními sympatiemi a antipatiemi. Programu politického nemá. Pomýšlí na převrat, který přirozeně by mu měl přinést též finanční sanaci. Tato sanace, podle některých, je přitom hlavní věcí.*“ (Fejlek a kol. 1994: 257).

Samotný Masaryk se o Gajdovi resp. o jeho aféře už v době kdy dané téma hýbalo médií a hlavně veřejností mnohokrát veřejně vyjadřoval. Jako příklad jeho postoje zde chci uvést výňatek z interview s tehdejší hlavou státu, kdy ještě celá kauza a prošetřování nebylo zdaleka u svého konce. Otázka redaktora Prager Tagblattu zněla: „*Můžete, pane prezidente, říci něco na objasnění Gajdovy aféry? Veřejnost by byla velmi vděčna za věcné poučení.*“ (Fejlek a kol. 1994: 159), odpověděl takto: „...*již delší čas před sokolským sletem šířily se pověsti, že fašisté chtějí sokolského sletu užít nebo zneužít k svému vystoupení. Major Kratochvíl, který již ze Sibíře má nedůvěru ke Gajdovi a důvody toho naznačil ve svých publikacích, rozhodl se pro tyto pověsti, že uveřejní své informace o Gajdovi v plném rozsahu. Vyhledal dr. Boučka, aby se s ním poradil. Dověděl jsem se o věci a o plánech dr. Boučka a požádal jsem ho hned, aby upustil od uveřejnění; nechtěl jsem potlačit nepříznivé zprávy o Gajdovi, jenom měla být věc napřed úředně vyšetřena. Dr. Bouček vyhověl a odevzdal výpovědi majora Kratochvíla a Solovjova ministerstvu národní obrany. To se stalo 9. července; 10. července dosadil ministr tříčlennou komisi, která měla věc administrativně vyšetřovat. Gajda byl s tímto šetrným postupem vděčně srozuměn a chtěl si po dobu vyšetřování vyžádat dovolenou. Ale nedostal slovu, naopak ve Večeru (13. července) uveřejnil nepravdivý a neloajlní interview. Tak dal první signál k pozdějším tiskovým štvanicím. Se zřetelem k tomu je celkem lhostejné, zdali ministerstvo, jak se vytýká, pochybilo skoupostí svých zpráv....“ (Fejlek a kol. 1994: 159).*

5.3 Gajda – vůdce českých fašistů

Může se zdát, že právě kvůli a na protest svému odsunutí z armády se Gajda najednou hlásí k českým fašistům resp. v té době již vzniklé Národní obci fašistické, ačkoliv dříve napojení na fašistické hnutí odmítal. Ovšem jak jsem již uvedl výše, Gajda pravděpodobně už z dřívějších dob⁵⁶ měl kontakty s českými fašisty a především s lidmi z řad Červenobílých. Je nezpochybnitelné, že čeští fašisté se postavili za Gajdu v jeho procesu a ve svých tiskovinách se stavěli proti jeho vypuzení z armády a za očištění jeho jména. Potencionální upřímnost těchto postojů či případné cíle ponechávám stranou. Říšská stráž o Gajdově případu psala: „...odsuzujeme co nejrozhodněji jednání hradní kliky, která, vedena záštitou proti českému a slovenskému fašistickému nacionalismu, pokouší se protizákonným způsobem zničit na osobní i veřejné cti našeho Vůdce generála Gajdu...“ (Říšská stráž, 10. 11. 1927). Proč vlastně fašističtí funkcionáři a fašistické noviny tak vehementně a s takovou urputností obhajovali Gajdu je otázkou, kterou ponechávám otevřenou. Jako nejpravděpodobnější se mi jeví fakt, že si od Gajdy a jeho případného příchodu do vedení NOF slibovali rozšíření členské základny, přílivu voličů, výraznějších úspěchů ve volbách a s tím samozřejmě také spojenou vyšší míru politického vlivu. V neposlední řadě se jednalo o naplnění stranické pokladny, což by Gajdovo jméno mohlo zaručit. Ne všichni, kteří o přijetí Gajdy za vůdce NOF rozhodovali, byli této myšlence zcela nakloněni. Zde se opět projevuje názorová disproporce i v řadách nejužšího vedení, které si není zcela jisté, zda chce mít svého vůdce právě v osobě R. Gajdy. Například C. Svozil se stavěl zpočátku proti a vyslovoval pochybnosti. Gajdovi bylo ale posléze skutečně vyhrazeno místo budoucího vůdce a začátkem roku 1927 jím byl slavnostně prohlášen v rámci konání brněnského sjezdu NOF. Gajdovo jmenování je naprosto přelomový okamžik nejen pro samotného Radolu Gajdu, ale především to předurčilo osud NOF a obecně fašistického hnutí v první republice. Je sice pravdou, že po zapeklité „Gajdově aféře“ chovala nemalá část obyvatelstva vůči bývalému generálovi značné sympatie a také stoupal počet příznivců a členů NOF, avšak Gajda sám nedokázal příležitosti využít. V důležitých chvílích často nevolil správná politická rozhodnutí. Například v roce 1927, kdy měli fašisté v určitých oblastech státu relativně ještě velmi silné pozice, rozhodl se do komunálních voleb nekandidovat, což nebylo zrovna prozíravé i

⁵⁶ Ještě před soudními tahanicemi kolem jeho osoby a řízením před Kárným výborem.

vzhledem k budoucímu vývoji. Jeho rozhodnutí nezúčastnit se voleb kritizovalo hned několik direktorů jako např. Jan Scheinost, který prohlásil, že je Gajda jako politik neschopný a že musí být veden (Klimek – Hofman 1995: 153). Gajdův postoj vyvolal značný rozruch a nesouhlas i mezi řadovými členy. „*Rozkol v N.O.F. , započatý po volbách do obcí, pokračuje dále...vystoupilo hojně členů N.O.F. z jednotlivých jednot, neboť kladou za vinu vůdci N.O.F. gen. v. v. R. Gajdovi, že nebylo dodrženo slovo jím dané na sjezdu v Mladé Boleslavi...“* (NA, f. PMR, k. 272, Národní obec fašistická a poměry v ní panující. Č. 19.368, v Praze dne 9. listopadu 1927. Předsednictvu ministerské rady). Národní obec fašistická procházela v letech 1926 a 1927 určitou vnitřní krizí, trpěla roztříštěností a jednotlivé skupiny a skupinky se často od NOF oddělovaly. I když se třeba později vracely, tak celkově toto budilo dojem nejednotnosti, kterou měl po svém svolání vůdcem Gajda změnit a jeho osoba měla mimo jiné konečně naplnit také onen vůdcovský princip. Je zřejmé, že z části se mu po určitou dobu dařilo očekávání do něho vkládaná naplňovat. Celkově se mu však nepodařilo ustavit z NOF jednotnou a celistvě působící organizaci, která by byla reprezentantem českého fašismu. Naopak, jeho názory a rozhodnutí vyvolávaly často protichůdné a rozporné reakce mezi nejen běžnými členy NOF, ale také mezi špičkami organizace. Gajda sice často jednal jako autoritativní vůdce, který má sílu pod sebou zformovat pluk následovníků, ovšem jen v určitých oblastech a často zejména ve věcech finančních ve svůj vlastní prospěch, což mělo negativní dopad na mysl některých členů organizace i na její reálné fungování. Někdy to dokonce vypadalo, že vůdce si z NOF snažil udělat spíše jakousi soukromou firmu nebo spíše stranu skrze níž se pak dostával k penězům od dárců i samotných členů. Vybrané peníze měly být primárně určeny na fungování a zajištění chodu například organizačního aparátu. Je však nanejvýš pravděpodobné, že Gajda si s nemalou částí finančních prostředků hospodařil dle své vlastní vůle a často ke svému osobnímu prospěchu než ve prospěch NOF. Gajda byl úplatný v tom smyslu, že dokázal jmenovat funkcionářem strany člověka, který ho zrovna předcházející den pozval na dobré jídlo nebo na luxusní banket a ze své pozice vůdce k tomuto měl skutečně oprávnění. V. L. Vodák ve své stati vzpomíná na zmíněný problém: „*Gajda byl na večeři v Hořovicích u jistého továrníka, kterého obratem ruky jmenoval protektorem nového útvaru, vyjmutého z pražské župy. Bylo to pásmo od Hořovic až do Zbraslavi. V Bernaticích u Tábora jmenoval krajským náčelníkem ing. Štěpána. V Dolních Kralovicích jmenoval krajským náčelníkem ředitele Havlíčka. Na štěstí přišly Židenice. Jinak by se stalo, že každý člen-hostitel, dostal svůj kraj...“* (Vodák 1934: 13, 14).

Čeští fašisté i jejich vůdce byli často značně ohební a pružní ve svých postojích i ideových názorech. Jeden takový příklad mohu uvést opět přímo u R. Gajdy, který se v roce 1927 sešel v pražském hotelu Gráf dokonce s několika německými nacisty, které na schůzce vedl Juliem Schmidt⁵⁷. Tito lidé českým fašistům doporučili mimo jiné, aby ve svých proklamacích a vystupování zvýraznili především antisemitistické myšlenky, a aby vyjádřili svoji podporu ukrajinským nacionalistům. Vůdce těmto návrhům vyhověl a za to měla být přislíbena ze strany nacistů finanční pomoc. Uvedený konkrétní příklad je jenom jeden z mnoha případů, kdy Gajdovo rozhodnutí vyvolávalo nevoli a neshody i v nejužším vedení NOF, protože obchody s NSDAP se pochopitelně některým vrcholným představitelům NOF příliš nezamlouvaly. Zanedlouho vypukla v celém hnutí krize, která brzy nabrala v podstatě permanentního charakteru, z vůdce – sjednotitele stala se přinejmenším často rozporuplně vnímaná osoba samotnými členy Národní obce fašistické. (Gregorovič 1995: 53).

⁵⁷ Schmidt byl mnichovský průmyslník, který patřil do relativně blízkého okruhu Adolfa Hitlera a také byl osobním důvěrníkem tehdejšího šéfredaktora ústředního nacistického listu Volkischer Beobachter (Gregorovič: 1995: 53).

6. Akce českých fašistů namířené proti demokratickému zřízení

Čeští fašisté a jejich vystupování se nám může často jevit jako groteskní až amatérské. Já bych zde použil slovo zoufalé. Tohle slovo vystihuje stav věcí nejlépe a uskutečněné akce protistátního charakteru, jenž měly na Národní obec fašistickou a její budoucnost velmi negativní dopad, byly snad více než zaslepené. Samotní někteří členové a přívrženci českého fašismu měli pochybnosti o účelnosti a praktičnosti pokusů a aktů násilí. NOF o sobě dávala vědět „...*jedině rušivými, nepromyšlenými akcemi a nesympatickými aférami...*“ (Vodák 1934: 10).

6.1 „Sázavská aféra“

Za příklad podobných okamžiků v činnosti českých fašistů a jejich sympatizantů zde nejdříve uvedu akt násilí, které vykonala ozbrojená skupinka na ministerském radovi Jaroslavu Vorlovi. Jedná se o tzv. „Sázavskou aféru“. Komando tvořili členové Omladiny NOF, kteří měli v nočních hodinách z 22. na 23. srpna 1927 vtrhnout do vily JUDr. Vorla, jenž zde byl toho času na dovolené a měl mít údajně u sebe materiály či dokumenty týkající se přestupkového a kárného řízení vůči R. Gajdovi. Vůdce údajně o celé plánované akci věděl a dokonce ji sám osobně posvětil (Vodák 1934: 47). Fašistům šlo o spisy, které měly být dokonce opatřeny poznámkami či dopisem samotného prezidenta Tomáše G. Masaryka.

Musím zde poukázat na provedení celé akce. To značně pokulhávalo a neslo se ve značně komickém duchu, ačkoliv příprava a plánování mělo skutečně až vojenský ráz, samozřejmě v omezeném rozsahu pro potřebu danou situací. Přepadení mělo vyústit v získání oněch dokumentů, které by byly následně po jejich odcizení členy ozbrojeného komanda, jehož velitelem byl Jaroslav Tětiva, předány urychleně do Prahy do rukou vedení NOF. Není už ale jasné, co chtěli Gajda a jeho soukmenovci se získanými dokumenty dělat. Zda by je použili na určité očernění Kárného výboru Ministerstva národní obrany⁵⁸ či dokonce samotného prezidenta není jisté. Nejpravděpodobněji se jim

⁵⁸ V práci jsem Kárný výbor zmiňoval v souvislosti s aférou R. Gajdy.

jednalo pouze o získání informací týkajících se onoho kárného procesu, který byl vůči vůdci českých fašistů veden. V úvahu a v plánech se objevovalo několik možných způsobů provedení operace, avšak nakonec zvítězila varianta, která se nesla v duchu přímého ozbrojeného ataku na vilu Jaroslava Vorla.

Když pomínu už samotný výběr členů komanda, jehož členové nebyli zrovna lidé pro podobné akce stvořeni, tak celkově se tato trapná záležitost nesla ve znamení amatérismu. Samotné provedení muselo být z původně z noci na 23. srpna přeloženo na 25. srpna 1927. Důvod prodlevy je dosti komický, ale zároveň velmi jednoduchý. Jednoduše nebylo k dispozici auto, které by útočníky k cíli útoku přepravilo. Dokonce ani samotní aktéři přepadu pak nebrali celou věc zřejmě zcela vážně, což lze vyčíst z velice přátelského rozhovoru jednoho ze členů komanda s JUDr. Vorlem, jeho ženou a dětmi, zatímco další prohledávali dům. Operace se jednoznačně nezdařila podle představ, jelikož ministerský rada tvrdil, že žádné výše zmíněné dokumenty u sebe nemá, a proto nakonec skupinka ozbrojených mužů našla pouze jakýsi tiskopis bez podpisu, který nemohl nic dokázat. Následně se všichni útočníci stáhli s nepořízenou a nulovým výsledkem.

Celá aféra měla na fašistické hnutí spíše negativní dopad. Výsledkem bylo pouze snížení kreditu a určitá stagnace samotné fašistické organizace nejenom celkově mezi obyvatelstvem, ale dokonce i mezi příznivci českých fašistů, neboť operace na Sázavě byla i některými samotnými členy přijímána rezervovaně a nesouhlasně. Jednalo se pouze o další akci, kde si čeští fašisté sami sobě uškodili, poněvadž posléze byla zakázána Omladina. Několikero fašistických představitelů bylo odsouzeno sice k relativně nízkým trestům odnětí svobody, avšak žaláři nešel ani samotný Radola Gajda. Ten později strávil dva měsíce v pankrácké věznici (Nakonečný 2006: 73). Jednoznačný výsledek, který můžeme pozorovat je takový, že samotná akce skončila fiaskem a významně ublížila obrazu Národní obce fašistické, přičemž tato organizace začala brzy stagnovat a popisovaná aféra byla jednou z významných důvodů úpadku (Kotlán 2009: 36). Národní obec fašistická se snažila od celé věci distancovat a tvrdila, že s tímto přepadem nemá nic společného, a že jsou neprávem obviňováni. Prý se jedná pouze o pokus nějak zasáhnout a oslabit NOF. „Proč fašisté? Prostě proto, aby se mohlo jíti do ústředí N.O. F. a aby se mohlo zakročiti hlavně proti vedení N. O. F.“ (Říšská stráž, 25. 8. 1927). Citované prohlášení se mi však jeví jako velice nepravděpodobné, a domnívám se, že ti kdo útočili byli skutečně členové NOF nebo její sympatizanti už kvůli samotné podstatě a cíli útoku,

jak o tom svědčí zápisy vyšetřujících četníků: „Dne 23. Srpna 1927 krátce před pátou hodinou ranní přišlo k domu č. p. 131 v Sázavě, ve kterém bydlí na letním bytě rada ministerstva národní obrany dr. Jaroslav Vorel 6 neznámých mužů....Ti, kteří vešli do bytu dra. Vorla, žádali na něm, aby jim vydal dokumenty týkající se procesu generála Gajdy...“ Samotný přepadený dr. Vorel útočníky přímo označil jako fašisty a vypověděl následující: „V noci ze dne 22. Na 23. Srpna 1927 přepaden jsem byl šesti ozbrojenými fašisty v bytě, kteří na mně vymáhali doklady v disciplinární věci Gajdově, hlavně dokumenty presidenta Masaryka.“ (NA, f. PMR, k. 272, Zápis Zemského četnické velitelství pro Čechy, čís. Jed. 853., oddělení v Čáslavi, Stanice v Sázavě č. 37. Policejnímu ředitelství v Praze).

6.2 „Židenický puč“

Přinejmenším někteří fašisté⁵⁹ si po celou dobu své existence pohrávali s myšlenkou puče nebo státního převratu a počítali s tím, že v určitém momentu dříve nebo později k převzetí moci dojde (Klimek – Hofman 1995: 225). Zřejmě jednou z nejznámějších akcí je tzv. „Židenický puč“, či spíše přesněji „Židenický pokus o puč“, který se měl údajně připravovat a plánovat již od roku 1929. Nakonec se přece jenom uskutečnil o víkendové mrazivé noci z 21. na 22. ledna 1933. Celá akce je dodnes značně zahalena pod rouškou tajemství. Hlavní nezodpovězenou otázkou zůstává, zda vůdce Gajda o plánované akci věděl, jestli ji dokonce sám připravoval, a nebo o nadcházejícím útoku pouze zhruba 70 fašistů na Svatoplukova kasárna 43. pěšího pluku v Židenicích u Brna neměl ani ponětí. Na předem ztraceném a beznadějném pokusu o státní převrat je ovšem jasně vidět naivita, která se českým fašistickým hnutím táhla po celou dobu jeho existence. Naivní chování a představy se odrážely v činech a samozřejmě ve vnímání českých fašistů většinovým obyvatelstvem státu.

Pro celou akci byli klíčoví především tři muži. Je to Oldřich Tesák⁶⁰, Duchoslav Geidl⁶¹ a zejména Ladislav Kobsinek⁶², který celou akci vehementně podporoval a dá se

⁵⁹ Šlo i o přední představitele hnutí.

⁶⁰ Rotmistr tehdejší posádky čs. armády.

⁶¹ Bratranec R. Gajdy.

⁶² V té době již bývalý nadporučík čs. armády.

předpokládat, že také inicioval. Spiklenci měli být ve spojení s centrem NOF v Praze, což naznačuje onu variantu, že Gajda o celé chystané operaci věděl. Dalším důkazem, který by svědčil pro Gajdovo zapojení nebo dokonce pro roli hlavního iniciátora, je zjištění, že sám vůdce již ve fašistickém tisku předpovídal rok 1933 rokem vítězství Národní obce fašistické (Fašistické listy, 29. 11. 1932). Přes Kobsinka a Tesáka proudily velmi pravděpodobně i do ústředí NOF zprávy o stavu smýšlení nemalé části důstojníků v armádě. V jejich případě se jednalo o brněnskou posádku, která údajně měla smýšlet značně profašisticky. Proto bylo v plánech počítáno s tím, že se přepadení vojáci nebudou bránit a naopak se k revoluci připojí a jihomoravští fašisté budou společně s čs. armádou pochodovat na Prahu. Tady musím upozornit na realitu, která opravdu byla taková, že určitá část armádních důstojníků byla rozčarována z poměrů v republice a určitým způsobem nakloněna fašistickým myšlenkám. Dokonce se spekulovalo o možném zapojení a angažovanosti gen. S. Vojtechovského⁶³ (Nakonečný 2006: 119). Spojení s Vojtechovskými se však nikdy neprokázalo, a také proto možnost zapojení či spíše živelného přidávání se vojáků do řad fašistických, byla na úrovni sci-fi vize, která zřejmě nabrala reálnou podobu pouze v hlavě Ladislava Kobsinka. Plány byly dalekosáhlé. Příslušníci Národní obce fašistické z oblasti Uherského Hradiště měli blokovat nejen město samotné, ale dále Břeclav a Hodonín, zatímco fašisté z Bučovic, Tišnova, Brna a Hrušovan měli obsadit Brno. Dále se počítalo s podporou vojenských posádek v Olomouci a Hranicích (Pasák 1999: 122). Pravdou je, že operace samotná poté probíhala velmi chaoticky. O naprosté nepřipravenosti svědčí i to, že značná část fašistů, která měla útok na kasárna provést, se vůbec nedostavila nebo těsně před začátkem akce dezertovala. Tady je možné vidět skutečně pevné a odhodlané přesvědčení v boji za fašistickou ideu. Kobsinek a několik desítek dobrodruhů, kteří byli jen chabě vyzbrojeni několika pistolemi a noži, se nakonec skutečně odhodlali pro atak. Celá trapná eskapáda trvala jen velmi krátkou dobu, než se překvapeným vojákům za pomoci četníků, kteří již dorazili ke kasárnám, podařilo Kobsinkovu skupinu úplně rozprášit. Část pučistů se podařilo zatknout ihned, někteří byli zadrženi až po několikahodinovém hledání, protože se různě poschovávali ve vojenských prostorách. Zbytky revolucionářů se rozutekly do okolních lesů a postupně se vracely domů, kde je zanedlouho navštívilo četnictvo a policie, která samozřejmě bez milosti zatýkala. Akce „Gajda – granát“, takový totiž nesla celá akce název, skončila stejně jako

⁶³ Tehdejší zemský vojenský velitel pro Moravu.

začala a ostatně ani ze samé podstaty skončit jinak nemohla. Šlo o naprosté fiasko a samozřejmě porážku útočníků. Výsledek byl předurčen již před samotným započítím akce, avšak mnohem zajímavější je zaobírání se otázkou, kterou jsem uvedl výše. Zda se jednalo o snílkovský nápad, který se urodil v hlavách Kobsinka a Tesáka, a nebo jestli za tím vším opravdu stálo ústředí NOF. Vystává zde ještě jedna varianta rozuzlení a to taková, že celá akce byla provokací a za šňůrky v pozadí tajně tahala skupinka napojená na někoho z hradních politiků prostřednictvím svých agentů a informátorů, kteří byli v rámci Národní obce fašistické dokonce často ve velmi vysokých funkcích. Celé následné vyšetřování se neslo ve znamení záhad a nedokázaných skutečností, o čemž svědčila i existence záhadného kurýra, na kterého se již během příprav na puč a později i u soudu Kobsinek odkazoval. Tento kurýr měl koordinovat přípravy a fungovat jako spojka mezi ústředím NOF a Kobsinkem. Záhadně však zmizel a jeho totožnost není dodnes věrohodně známá. Ačkoliv se u soudu později nepodařilo zcela prokázat účast vedení NOF na puči v Židenicích, tak zde ovšem ale musím zmínit článek, který vyšel v dobovém tisku: „...*ač Gajda existenci kurýrů popírá, vysvítá z různých okolností, že Národní obec fašistická používala skutečně zvláštních posílů k vyřizování různých věcí. Při tom nelze nevěřit, že účel návštěv kurýrů v Brně sledoval získávání vlivu v kasárnách, zejména mezi důstojnictvem...*“ (NA, f. Výstřižkový archiv MZV I, k. 2382, Právo lidu, 9. 6. 1933). Reálnou možností také zůstává, že zmíněného doručovatele zpráv si Kobsinek zcela vymyslel, aby ospravedlnil své jednání, jelikož byl posedlý myšlenkou puč provést a z mého pohledu skutečně není příliš pravděpodobné, že by s diletantsky provedenou a zorganizovanou akcí vojenského charakteru měl něco společného člověk, který měl bohaté vojenské zkušenosti z míst nejvyšších. Můžeme si o Gajdovi myslet co chceme, ale takovým člověkem nepochybně byl. Ať už z naznačených variant je pravdivá kterákoliv, všechny svědčí v neprospěch fašistů samotných. Jestliže stálo za celou akcí ústředí, opět se projevila prázdnota a chabá operativnost v samotném vedení českých fašistů. Když by vše bylo pouze zbožným přáním bezvýznamného Kobsinka, znovu se musí hanbit vedení NOF, jelikož si někteří členové dělají vlastně co chtějí a samotnému hnutí jen škodí. Pokud by za vším stáli lidé napojeni na prezidenta republiky nebo na ministra zahraničí, a myslím, že nad touto možností se nelze jenom pousmát, znamenalo by to pouze potvrzení oné naivity a zaslepení, jelikož se fašisté nechali využít proti sobě samotným, snadno obelhat, vyprovokovat a v neposlední řadě opětovně v očích veřejnosti zdiskreditovat.

Po nepodařeném puči a zatčení pučistů musí zákonitě následovat soud. Vyšetřování a zatčení neunikl samozřejmě ani Radola Gajda, kterého zadržela policie 23. 1. 1933 v Holiči na Slovensku. Sem krátce před provedením útoku na kasárna Kobsinkem a jeho následovníky odjel (Pasák 1999: 121). Senát Státního soudu v Brně pak nad pučisty vynesl poměrně nízké tresty a některé zatčené osoby vč. Radoli Gajdy dokonce osvobodil s konstatováním, že se nepodařilo prokázat účast samotného Gajdy na převratu. Závěrem bylo předsedou soudu proneseno následující: „*Státní soud nemůže souhlasit s názorem obžaloby, že přepadení kasáren bylo připravováno ústředím Národní obce fašistické a Radolou Gajdou, a že bylo výslednicí snah této politické strany o násilnou změnu demokraticko-republikánské státní formy...*“ (Lidové noviny, 27. 6. 1933). Na zmiňovaném soudním procesu mělo zřejmě také nemalý zájem hned několik tehdejších parlamentních stran. Na osvobozující rozsudek Gajdy a jeho spolupracovníků tlačili národní demokraté a také strana agrární, protože vnímali vůdce a jeho fašisty jako potenciálně prospěšné či případně užitečné (Kelly 1995: 107). S osvobozujícím rozsudkem se však nespokojila Kancelář prezidenta republiky, která evidentně nesouhlasila s výrokem a postupem soudu. Ani levicově orientované strany politického spektra nezůstaly stát opodál. KSČ a sociální demokraté vyvíjeli tlak již v průběhu soudu. Chtěli mnohem tvrdší postup a odsouzení pučistů včetně Gajdy. Jako důkaz nátlaku zde chci uvést vystoupení R. Dominika z původních stranických struktur. Dominik, který u soudu působil jako přísedící, odešel z řad sociálních demokratů. Následně vstoupil do Národní obce fašistické, za ni později kandidoval a dokonce získal poslanecký mandát (Pasák 1999: 123,124). Brzy dochází k obnovení procesu a tresty se již zpřísnily. Nejvyšší si odnesl L. Kobsinek, jenž byl odsouzen na dobu dvanácti let žaláře. O Kobsinkovi vycházelo v průběhu soudního jednání poměrně značné množství článků, ovšem často měly následující charakter: „*Pokud se týče obžalovaného Kobsinka, není jeho duševní stav valný. Kobsinka denně prohlíží soukromý lékař. Je prý stížen t. zv. vězeňskou psychózou, která při jeho vystupňované neurastenii je velmi silná.*“ (Národní listy, 4. 6. 1933). Trestu neušel ani Duchoslav Geidl, který dostal trest dvou let vězení. I Gajda sám však neunikl a soud mu tentokrát uložil šest měsíců, ačkoliv se ani teď nepodařilo s jistotou prokázat spojitost Gajdy s Kobsinkem resp. s pokusem o puč. Gajda stále tvrdil, že o ničem netušil, a že Kobsinek rozhodně nejednal z jeho příkazu.

Výsledek, který přineslo dobrodružství v Židenicích nebyl pro NOF v podstatě žádný, a jestli vůbec nějaký tak znovu jednoznačně negativní. Někteří fašisté včetně Gajdy dostali tresty vězení, diskreditace NOF vzrostla a nějaké uvažování o případném převzetí moci ve státě v budoucnu se dostalo, dle mého názoru, ještě více do roviny opravdu úsměvné a de facto neproveditelné. Dalším Kobsinkovým dědictvím byla reálná hrozba zákazu činnosti a zrušení Národní obce fašistické, s čímž se už dokonce začalo smiřovat i ústřední vedení NOF. Proč se tomu tak nestalo již nebudu dále rozebírat a ponechávám stranou. V neposlední řadě se po útoku na kasárna v Brně-Židenicích podnítilo ještě více veřejné protifašistické vystupování z řad tehdejších představitelů české kultury (Nakonečný 2006: 119).

NOF a český fašismus se v první polovině třicátých let dvacátého století po provedeném pokusu o puč ocitá ve vleklé krizi, jenž trvala více než rok. Měla bezprostřední souvislost právě s popisovaným nepodařeným dobrodružstvím v Židenicích. Během nastalé krize opustila organizaci téměř třetina jejího členstva a ústřední direktorium NOF dokonce začalo zvažovat nejen změnu názvu, ale také možnost volby nového předsedy. (Gregorovič 1995: 44).

7. Shrnutí a závěr

V poslední kapitole bakalářské práce se dostávám k závěrečnému zhodnocení svých poznatků. Chci zde shrnout odpovědi na otázky mého bádání, které jsem formuloval v úvodní kapitole a také sumarizovat ověření či neověření nastíněných hypotéz.

Jak píše v úvodu, oba hlavní okruhy otázek spolu bezprostředně souvisí, a proto se na ně pokusím odpovědět uceleně a dohromady. Když se podíváme na předchůdce Národní obce fašistické a na první krůčky onoho hnutí, na kterých se v roce 1926 ustavila NOF jako údajně jednotná organizace, tak se jednalo bezesporu o soubor nejrůznějších zájmů a postojů často nesourodých a občas také dokonce protikladných. Hnutí trpělo někdy dosti sobeckými pohnutkami svých vlastních představitelů, což se výrazně projevilo i v době, kdy se NOF pokoušela o kooperaci s jinými subjekty alespoň částečně programově blízkými, tak jak to popisují v kapitole 4.2.4 Pokusy o sjednocení některých subjektů z pravé části politického spektra pohledem NOF. Potvrzuje se moje první hypotéza, neboť zde můžeme pozorovat zřejmou roztříštěnost nejenom názorovou, ale i organizační, která provázela NOF i její předchůdce po celou dobu meziválečného Československa. NOF bojovala často sama se sebou, než aby se soustředila na dosažení proklamovaných cílů a sklízela kritiku i od některých vlastních členů. Celkově mohu konstatovat, že NOF a její představitelé postupovali a chovali se často způsobem, který poškozoval organizaci samotnou. S tímto souvisí i ověření druhé stanovené hypotézy, která se týká vůdce Národní obce fašistické. U gen. R. Gajdy sice zpočátku můžeme nalézt určitý potenciál pro naplnění opravdové vůdcovské podstaty fašistického hnutí. Jeho osoba snad i skutečně mohla být tou, která pro NOF strhne davy, avšak nejenom jeho aféry a osobní ambice, ale i chabý cit pro politiku a správná rozhodnutí ve správný čas znamenaly, že postava R. Gajdy spíše než přínosem byla v některých okamžicích pro Národní obec fašistickou problémem. Třetí a poslední hypotéza se týká především nepodařeného puče v Židenicích, který samozřejmě nebyl roznětkou pro masové vítězství fašismu u nás a značnou část obyvatelstva i některé členy popudil proti NOF.

Není pochyb o tom, že fašistického hnutí v meziválečném Československu je, ač ne všeobecně známou a studovanou problematikou, velmi zajímavé téma. Mělo svoji poměrně velkou dynamiku vývoje, svá částečná vítězství a také své problémy, které nakonec převážily. Také proto se Národní obec fašistická nikdy nestala nějakou masovou

organizací, která by dokázala nadchnout a zburcovat větší počty obyvatel pro uskutečnění svých často nesourodých plánů.

Na konci své práce chci ještě uvést výňatek z charakteristiky fašismu od F. Peroutky:

„Důkladně víme, co je fašismus: zanícená, zjitřená vůle k moci, sbírání nespokojenců a ctižádostivců ze všech koutů a odsunování starosti co s takovými lidmi až na druhý den po vítězství, postavení rozumu pod cit, tak vytrvalé vtlokání předepsané ideje do hlavy, až v ní nezbude nic než stranická spolehlivost, povýšení propagandy nad pravdu a organizace nad ducha...systém jedné strany, lstivé výklady, že nesvoboda nakonec přece jen je svoboda, boj proti korupci nejdříve a obohacení vůdců potom, umělá hospodářská konjunktura na státní útraty...stádní podrobení se autoritě, katastrofální vyvrácení lidského druhu z toho místa, kam jej postavilo kritické a humanistické devatenácté století...“ (Peroutka 1947: 135).

F. Peroutka, 1947

8. Seznam literatury

Arendtová, H.: *Původ totalitarismu I-III*, Praha. Oikoymenh, 1996

Dostál, O.: *Generál ruských legií Radola Gajda a jeho účast v sibiřské anabasi*, Praha, Národní obec fašistická, 1927

Fejlek, V. a kol.: *T. G. Masaryk – Cesta demokracie III*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1994

Fejlek, V. a kol.: *T. G. Masaryk – Cesta demokracie IV*, Praha, Ústav T. G. Masaryka, 1997

Gajanová, A.: *Dvojitá tvář: z historie předmnichovského fašismu*, Praha, Naše vojsko, 1962

Gregorovič, M.: *Kapitoly o českém fašismu: fašismus jako měřítko politické dezorientace*, Praha, Nakladatelství Lidových novin, 1995

Habrmanová, H.: *Počátky fašistického hnutí ve Slezsku a na Ostravsku (do roku 1928)*, Slezský sborník, roč. 92, č. 3-4, s. 202-217, 1994

Cháb, V.: *Jihočeský selský vůdce Radola*, Praha, Svaz národního osvobození, 1931

Cháb, V.: *Spasí Radola Gajda a jeho fašismus náš lid?*, Praha, Svaz národního osvobození, 1932

Karlík, J.: *Případ generála Gajdy: příčiny, podstata, osoby*, Praha, J. Karlík, 1926

Kelly, D.: *The Czech Fascist Movement 1922-1942*. New York: Columbia University Press, 1995

Klimek, A.: *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XIII. 1918 – 1929*, Praha, Litomyšl, Paseka, 2000

Klimek, A., Hofman, P.: *Vítěz, který prohrál*, Praha, Litomyšl, Paseka, 1995

- Kotlán, P.: *Fašismus a jeho česká podoba: Národní obec fašistická 1926 – 1933 a fašismus současný*, Přerov, Šárka, 2001
- Kotlán, P.: *Gajdova (ne)věrná Morava: peripetie Národní obce fašistické na Moravě*, Brno, Institut vzdělávání Sokrates, 2009
- Krejča, L. O.: *Český fašismus. Pokus o bilanci (1938 - 1945)*, Soudobé dějiny, roč. XI, č. 1-2, s.11-55, 2004
- Kurfurst, F.: *Radola Gajda, Rudolf Geidl: legenda a skutečnost*, Praha, Albatros, 1926
- Moulis, M.: *Vzestup a pád generála Gajdy*, Třebíč, Akcent, 2000
- Nakonečný, M.: *Český fašismus*, Praha, Vladimír Kvasnička – nakladatelství Vodnář, 2006
- Nolte, E.: *Fašismus ve své epoše*, Praha, Argo, 1999
- O'Sullivan, N.: *Fašismus*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002
- Pasák, T.: *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*, Praha, Práh, 1999
- Pasák, T.: *K historii českého fašismu (český fašismus a jeho zhoubná politika v letech 1922 – 1945)*, Praha, Český svaz protifašistických bojovníků, 1985
- Paxton, O. R.: *Anatomie fašismu*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- Peroutka, F.: *Tak nebo tak*, Praha, František Borový, 1947
- Peša, V.: *K otázce počátků fašistického hnutí v českých zemích*, Časopis Matice moravské, 72, s. 210-248, 1953
- Vodák, V. L.: *Národní obec fašistická a její vůdce Radola Gajda*, Praha, V. L. Vodák, 1934

9. Dobový tisk

Fašistické listy, 29. 11. 1932

Národní listy, 4. 6. 1933

Lidové noviny, 27. 6. 1933

Polední list, 28. 11. 1929

Říšská stráž, 10. 11. 1927

Říšská stráž, 25. 8. 1927

Říšská stráž, 7. 2. 1928

Selská stráž, 7. 1. 1927

10. Archivní prameny

Národní archiv, fond Ministerstvo zahraničních věcí – výstřižkový archiv I.

Národní archiv, fond Presidium policejního ředitelství v Praze, 1915 - 1940

Národní archiv, fond Prezidium ministerské rady

Národní archiv, fond Prezidium Ministerstva vnitra